17 SCRIITORI DESPRE PROBLEMELE ACTUALE ALE LITERATURII

Anul XIV
Nr. 46 (498)
Sîmbătă
13 noiembrie
1971
8 pagini
1 leu

Proletari din toate țările, uniți-vă!

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Precum

Dacă eu cînt de mii de ani mai cad
cu ochii pe o masă de jăratec.
copilăria nu-i un brad
ci pururi sîngele lunatec.

Prin tei galbeni tremurînd
din palme veștede, vai mie,
trompete n-or suna nicicînd
ivirea mea în Poezie.

Precum un măr rostogolit
în gura trunchiului ce-l ține
se reîntoarce-n infinit
tictacul mărilor saline.

Trezind cu pleoapa

Stau între săbii și măceși în floare
în geamul de pămînt bat să deschizi
iubita mea, atît de doritoare
prin părul verde fluturînd amizi.

Am să dansez pînă la putrezire
iubita mea cu gheare de argint,
să-mi rupi mătasea de copil subțire
să-aud caleașca somnului venind.

Și dacă plîng și ceața-n ceruri ride
oh, Poezia e o moarte-n plus,
trezind cu pleoapa somnorosul gîde
al timpului atît de rar sedus.

Mircea DINESCU

Construcție morală, conștiință socialistă, echitate socială

realitatea socială și prezența literaturii

1. Care considerați că sînt principalele probleme ale conștiinței literare de astăzi ? ● 2. În ce măsură vedeți posibilă lucrarea asupra conștiinței ? ● 3. În ce fel vă simțiți implicat în acest Program de construcție morală ? ● 4. Ce autori de pînă astăzi vi se par pionierii acestei atitudini ? ● 5. Ce opere constituie avangarda și temeiul acestui ideal ? ● 6. De la ce realitate împlinită încolo plecați astăzi la treabă în domeniul dvs. de activitate ? ● 7. Numiți, vă rog, principalele dvs. motive de insatisfacție profesională ! Care e răul cel mare ? ● 8. Precizați cîteva direcții pe care s-ar putea desfășura dezbateri critice fructuoase privind rosturile sociale ale literaturii noastre. ● 9. Ce înțelegeți prin noțiunea de realism, în condițiile societății noastre ? ● 10. Care e prima dvs. tentativă literară de după acest moment ? ● 11. Închipuindu-ne că ne-ar trebui o formulare lapidară care să cuprindă drumul literaturii române de astăzi, care ar fi, după opinia dvs., această formulare ?

Cevа m-a făcut să încerc sondarea punctelor de vedere ale unora dintre scriitorii din România de azi : un fel de opțiune de lungă durată, în legătură cu acest moment — noiembrie 1971 — **pe care l-am considerat, încă trăindu-l, ca aparținînd istoriei. Cred că s-au împezit multe lucruri în acest noiembrie, atît pentru viața spirituală, cît și pentru viața morală a țării. A apărut cu claritate țelul spiritual și moral către care ne îndreptăm. S-a spus pe nume tuturor defectelor și erorilor, care împovărează sufletul și caracterul individului, vibrația și puterea de decizie a colectivității.** În niciun moment premergător, dimensiunile actului la care scriitorii sînt chemați să participe n-au apărut cu atîta limpezime. **Plenara din 3-5 noiembrie 1971 a luat în discuție și a hotărît asupra întregii vieți spirituale și morale a poporului român. Sensul acestui act a fost așezarea societății românești de astăzi pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste, îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor. Bineînțeles în toată această tentativă de construcție morală,** literatura a fost considerată parte ; și nu o parte neglijabilă, ci o parte importantă. **S-au precizat de către secretarul general al partidului cauzalități nedesmințite : de răul mers al unuia sau altuia dintre sectoarele de activitate sînt răspunzători cei ce lucrează în acel sector, cei ce conduc acel sector. A explica viața ideologică, fără un bun tonus existențial, a nu știu cărui institut de cercetări, printr-o poezie proastă, înseamnă firește a da indicii complet eronate atît pentru nivelul scăzut al uneia, cît și pentru nivelul scăzut al celeilalte. Nu încape îndoială că viața societății noastre de azi este un șir de interdependențe, că nivelul de viață al oamenilor nu e în afara nivelului de viață spirituală, nici vorbă că o colectivitate adevărată constelează aproximativ simetric, în domeniile diferite, în care se exercită presiunea ei vitală. Ar fi dificil să credem că aparțin la două cauze diferite, spre exemplu, nivelul nesatisfăcător de dezvoltare a științelor sociale (despre care se vorbește cu toată sinceritatea) și nivelul de asemeni nesatisfăcător de dezvoltare a literaturii sociale din România. Aceasta este o paralelă ce se poate stabili. E mai greu de stabilit o strictă cauzalitate între răul mers al muncii, într-o unitate cu un specific bine precizat, și literatură. N-ar fi cazul, n-ar fi just să explicăm erorile noastre prin erorile celorlalți. Lucrurile au fost lămurite cu toată hotărîrea la Plenara din noiembrie.**

Dar asta nu înseamnă că literatura nu și-a considerat și nu continuă să-și considere, cu tot curajul și forța bărbătească a slujitorilor ei, datoriile în fața națiunii. Căci dacă e ceva criticabil în zona literaturii, atunci fără îndoială că unul dintre primele lucruri criticabile este absența unor dezbateri reale, lămuritoare și oneste al căror rezultat să ajute nu numai propria noastră limpezire, ca breaslă și ca indivizi, ci și limpezirea mediilor care se interesează de noi, a mediilor ce ne citesc. **Una dintre primele probleme care ne vin în minte — ca o încercare de stabilire a identității** — este raportul dintre realitatea socială și prezența literaturii. **I-am invitat pe scriitorii, ce răspund la întrebările anchetei de față, să-și exprime punctele de vedere asupra unor chestiuni ce țin, astăzi, de însăși existența noastră. Am făcut asta cu convingerea că noiembrie 1971 este, din punctul de vedere al încercării spirituale și morale prin care trecem, al dificultății și în același timp al superbiei actului la care participăm, un moment al culturii naționale.**

Adrian PĂUNESCU

Răspundem prin cărți sau nu răspundem deloc

1. Principala problemă a conștiinței literare de azi este de fapt principala problemă a conștiinței, și anume : să nu ajungi să-ți fie teamă și rușine de propria ta conștiință. Nimeni nu te poate umili și măcina și anula cum excelent o poate face, fără să-ți dai seama, din interior, la fiecare pas, și dormind — propria ta conștiință. Sigur că sînt și alibiuri, sigur că există și puncte într-adevăr greu de explicat și foarte greu de fixat în viața unui om, sigur că sînt și greșeli, sigur că sîntem și oameni, nu numai conștiințe, însă e tot atît de adevărat că, mereu, una vorbind și alta fumînd, putem ajunge zilnic buni să ne dăm conștiința la spălat, și cărțile la spălat și, doamne, ce spectacol mai trist poate exista decît acela al unor cuvinte și litere fugite din pagini odată cu apa și rămînînd la capătul unei vieți de trudă cu condeiul și cerneala drept operă de căpătîi, o imensă carte cu foi albe.

2. Așa că lucrarea asupra conștiinței este lucrarea asupra literelor, asupra adevărului din fiecare literă. Și să avem grijă și de semnele de punctuație, și ele sînt gînduri, și semnul exclamării, și al mirării, și virgula și mai ales punctul, semnul sfînt care pus la timp nu te-mpinge în ridicol și ratare.

3. Sîntem martorii unor prefaceri planetare și martorii unor conștiințe, uneori mai explozive și mai puternice decît orice exhibiție nucleară, cu o putere de penetrație mai formidabilă decît lasserul și poveștile despre lasser. E drept că trăim într-o eră electronică, dar e tot atît de drept că tot ce se realizează în lume e rodul muncii omului, al conștiinței omului, că el este centrul acestei epoci. Ne bucurăm de pașii noștri pe lună, ne bucurăm cînd depășim barierele ce ascund în biologia celulei secretele vieții, ne bucurăm și ne mai și întristăm nu de puține ori, fiindcă nu în orice zi este duminică, și nici în sport nu în fiecare duminică e duminică, mai e și cîte o marțe neagră, ne bucurăm însă văzînd cum și după ani adevărul nu moare ascuns în crimă, ne bucurăm, chiar cu întîrziere, și după lungi îndoieli, văzînd cum omul se arată capabil de mari performanțe, cum puterea sa este fără limite, ne bucurăm că omul este o ființă fără granițe, genial și liber. Cînd te bucuri și te întristezi, ești implicat.

4-5-6. Autorii care au celebrat omul, al căror obiect a fost omul sînt pionierii construcției morale. Autorii Mioriței, tragicii greci, bătrînul Shakespeare — sînt pionierii pionierilor fiindcă învățătura operelor lor n-a putut să moară, ei sînt temelia și avangarda, alfabetul tînărului și mai puțin tînărului condeier. Dintre contemporani, poetul cel mai bun (care „sînt" șaptesprezece, după spusa unui confrate) și prozatorul cel mai bun (care „sînt" aproximativ tot șaptesprezece). Și aici răspund și la punctul șase. În această perioadă cel mai bun lucru a fost că n-a existat un singur poet bun, n-a existat un singur prozator bun : au scris și au existat mai mulți. Deci a existat un climat, fără de care n-ar exista decît niște liste cu nume goale.

7. Insatisfacțiile ? Nimeni nu te crede cînd te plîngi. Să nu ne plîngem, nu cîștigi nimic plîngînd. Totuși, dacă într-un roman un personaj de-al meu se poticnește sau greșește, să nu creadă cine nu-l miruește pe frunte că nu-i apreciez dorința de a rămîne infailibil în scăunelul său cu cinci picioare. Dar viața e mai generoasă, ea ne arată că numai cine e mort nu e supus timpului și poticnelii : însă vai, cu morți nu se fac decît cimitire.

8-9-10-11. La aceste întrebări cred că e bine să răspundem cu cărți.

Dumitru Radu POPESCU

România este ultima descoperire frumoasă a lumii

1—2. O literatură nu se poate face fără scriitori (spun o noutate ?), doar cu voluntari, oricît de bine intenționați. Locul de muncă al scriitorului e însăși conștiința sa ; și cum nu poți fi în același timp în două locuri, nu poți avea nici două conștiințe deodată. Poți avea mai multe crize de conștiință, adică, din cînd în cînd, nemulțumirea împotriva ta să devină acută, să vrei perfecțiunea, să arzi totul și să iei totul de la capăt, scriind mai bine. Dar nici prea multe crize din acestea, pentru că te discreditezi. Sînt unii care tot mimează niște îngeri sufletești, trec de la o extremă la alta și dau lecții cînd așa, cînd altminterea. Tolstoi a avut doar vreo două, dar bune. Există o sancțiune pentru fiecare operă. Aceasta sancțiune este, ca la gladiatorii din arenă, degetul arătător al mulțimii : ridicat în sus, înseamnă viabilitate ; în jos, înseamnă moartea operei. Iată un deget după care te poți ascunde. Scrisul trebuie să te reprezinte pe tine cu mîna pe inimă. Secretul de a fi mare scriitor este simplu : să spui lucrurilor pe nume. Și acest secret a fost pus, în mod atît de generos, la îndemîna tuturor scriitorilor și se așteaptă ca toți să devină mari. Acum unii se întreabă : se poate scrie despre lucruri pe care le știe toată lumea ? N-ar fi prea îndrăznet ? N-ar fi prea banal ? Unde e inefabilul ? Unde e originalitatea ? Tercheа-Berchea care-și fură căciula nu e scriitor. Iar dacă încerci să furi căciula poporului tău nu înseamnă că devii automat scriitor național. Să nu cădem în poleială și, pe lîngă sărbători, să avem și zile de lucru. Pentru că nu avem nevoie de foițe de staniol colorate pe inima vie a realității, care tocmai pentru că e vie și adevărată uneori poate să însemne și o rană deschisă. Un doctor bun nu ascunde cu mîna rana, ci face totul ca să o vindece.

3. Mă simt implicat în acest Program de construcție morală. Construind, ne și construim, ne mai și dărîmăm de pe construcții, cum se întîmplă. Fiecare poezie a mea ar dori să moară pentru o idee de-a noastră, dacă ar fi nevoie. Dar asta se face fără vorbe.

4—5. Martirii Stolnicul Constantin Cantacuzino, Antim Ivireanu, Miron Costin, N. Bălcescu, care și-a scuipat plămînii într-o revoluție pe care, chiar după ce ea s-a stins, a purtat-o în propriul său trup ; Bălcescu, căruia, cu mult înainte, i se tăiase capul pe Cîmpia Turzii, o dată cu al eroului său. Mihai Viteazul și care va mai suferi și va mai lupta și în viitor, ca prototipul unui **dor nemărginit** al românilor de ideal și împlinire. Eminescu, apoi și parcă și el în primul rînd.

Iată deci o întreagă literatură, făcută cu sacrificii în adevăratul înțeles al cuvîntului, și care atestă la scriitorul român o conștiință cît toate zilele sale.

6. Există un climat care reprezintă un bun cîștigat.

7. N-am timp să scriu, nu-mi ajunge timpul pentru tot ce aș dori să spun. Ce vreau să scriu, uneori nu se leagă, motiv pentru care nu încredințez tiparului ; cele care se leagă îmi mai provoacă dureri de cap pînă la apariție. Plătim oameni care să se sperie de cuvinte ? Realitatea mai are și umor, are și destulă forță ca să suporte unele drame. Pînă a ajunge în mîna cititorului cîte o carte mai întîrzie încă prea mult în mîna vreunui slujbaș, pe care-l apucă tremuriciul, și dă dovadă cel puțin de o credință magică în forța supranaturală a cuvîntului rostit. Nici chiar așa ! Ateismul trebuie încurajat din amîndouă părțile.

Cea mai mare nemulțumire a mea e că n-am putut să mă realizez ca dramaturg, din cauză că piesele mele, nefiind publicate ori jucate la timp, n-am putut avea o evoluție normală, să învăț din confruntarea cu publicul și să nu mă cramponez de niște lucrări scrise acum șapte ani pe care încă trebuie să le explic. În privința sprijinirii dramaturgiei originale se folosește prea des o tactică de hărțuială.

8. Analiza repertoriului teatral. Dacă piesele care se joacă răspund chemărilor publicului și dacă publicul răspunde chemării lor. O discuție despre social și sociologism vulgar în artă. Critica de poezie — dacă ar exista așa ceva — ar trebui să sprijine momentul poetic actual, pe care eu îl consider unul dintre cele mai strălucite din literatura noastră (prin **moment poetic actual** mă refer la ultimii 7—8 ani) prin studii și analize competente. Nu există studii de referință despre niciun poet contemporan, în schimb există mii de imitatori ai lor, în schimb sînt suprasolicitați (monografii, studii universitare închistate) poeți minori de pe la 1900 ca și cînd aceștia ar fi chemați să ducă greul poeziei noastre de azi. O epocă rămîne prin ceea ce promovează. Mizezi pe cărți mici, cîștigi un ban găurit.

9. Să fim realiști, adică realismul de acasă să se potrivească cu cel din carte. Să credem în ceea ce scriem și să nu ne fie rușine că trăim aici și acum. Să fim contemporani cu cititorii noștri și să ne străduim să dăm epocii acesteia strălucirea pe care o merită.

10. Să (mai) scriu ceva.

11. România este ultima descoperire frumoasă a lumii. Dintr-o dată tot globul a aflat de un popor care trăiește demn, de mii de ani, iar astăzi are un cuvînt inspirat de spus întregii lumi.

Asta ar trebui să ne inspire.

Marin SORESCU

Responsabilitatea de-a privi adevărul în față

1) În primul rînd, prin *adecvarea* ei la esența conștiinței revoluționare, atît de pregnant ilustrată de recenta plenară istorică a P.C.R. *Prin mijloacele specifice artei.* Datorită unor practici revolute și unor mentalități care *mai* dăinuie (despre toate acestea aș dori să vorbesc, altădată, pe larg) noțiunea de responsabilitate a scriitorului comunist nu și-a putut căpăta, după părerea mea, nici pe departe adevărata plenitudine. Pentru că responsabilitate nu înseamnă numai să „cînți" lucruri înfăptuite, sau să le „ilustrezi" în proză, post factum ci — în primul rînd — atitudine, implicare, sensibilitate extremă la tot ce afirmă în viață idealul nostru și la tot ce-l intimează, ori de unde ar veni. Am vorbit, noi toți, atît de mult despre curaj (condiție esențială primordială unor oameni afiliați unui partid care își propune programatic să schimbe lumea și raporturile între oameni !) — și pentru că el nu s-a putut manifesta plenar, deschis, am ajuns nu o dată — printr-o stranie transgresiune a valorii noțiunii, să numim curaj simpla diferențiere, de cele mai multe ori numai *estetică*, de un anume tip de ilustrativism tîrîtor.

2) Evident nu prin îndemnuri bine simțite, nici prin chiote de entuziasm, nici prin deznădejdi abisale. E un îndelung proces care stă în fața multor generații pentru ca frumosul să devină o componentă a sufletului uman ; pentru ca demnitatea să nu poată fi umilită niciodată ; pentru ca puritatea morală să constituie un criteriu *obișnuit* de apreciere a omului ; pentru ca inerția obtuză, mai ales cînd e bine cocoțată, să fie unanim considerată ca un viciu social : pentru ca indiferența față de alții să ajungă lucru de rușine ; pentru ca *înțelegerea*, termen al libertății, să nu fie doar proprietate privată a cîtorva „aleși".

3) Total și definitiv.

4) Foarte mulți. Și mi-e nespus de greu să fac o selecție. Eminescu, Caragiale, Labiș, Maiakovski (prin operă, viață și *moarte*) Andre Malraux.

5) Sînt de mult intrate în conștiința omenirii cum aș putea să le înșir ? Esența acestui tip de operă, în care cred cu îndîrjire a exprimat-o Michelangelo, săpînd pe soclul „Nopții" : Dacă e să te trezești să vezi tirania înflorind, dormi.

6) Dacă am înțeles bine întrebarea, e vorba de propria activitate. E un lucru despre care detest să vorbesc. Privind cu un ochi critic, deci văzînd toate neîmplinirile, nu neg nimic din ce am făcut. Iar dacă e vorba de un punct de plecare, atunci voi numi scenariile filmelor „Puterea" și „Adevărul".

7) Am așteptat prea mult (comoditate ? lipsă de curaj ?) apariția *din afară* a unor condiții ideale, care să mă scutească de tracasări de ciocnirile istovitoare cu neînțelegerea cu spiritul mic-burghez, deghizat în vigilență și în atotștiință. Poate și ambiția de-a spune mai mult decît puteam, totul dintr-o dată. Poate și decepția că Uniunea noastră scriitoricească a irosit atîta energie (a noastră a tuturor, bun comun) în lupte intestine (în realitate de proporții și semnificații liliputane, dar avînd ecoul avalanșelor din munții Alpi) — în loc de-a deveni forul de dezbaterea cărților, a tendințelor, a direcțiilor : fără ca unul sau altul să se preocupe „cine e mai mare". „cine va ieși întărît" și „cine slăbit".

8) Raportul artă — realitate. Care este funcția *reală* educativă a artei. De ce într-o țară care a dat pe Caragiale și al cărei popor posedă unul dintre cele mai formidabile simțuri ale humorului din lume, în aproape 3 decenii de putere socialistă, nu avem satira românească ? Libertatea creației... și aș putea înșira pagini întregi.

9) Responsabilitatea de-a privi adevărul în față.

10) Continuarea ciclului de nuvele „Cîteva feluri de-a trăi" din care am publicat doar „Moartea lui Ipu". Volumul II din Setea.

11) O literatură deschisă spre *toate* marile întrebări ale lumii.

Titus POPOVICI

Doctorul I. A.

Nu mă doare nimic (în afară de fleică, un pic, din cînd în cînd...) Văd bine, aud bine (uneori sînt zgomote de prisos, de care am putea fi dispensați, dar pe care le suport ca oricare om), mirosul mi-este suficient de ascuțit, nu sînt tare de ureche, dorm, în general, pe partea dreaptă, pentru că așa îmi place și nimeni nu mă poate împiedica, statura — mi se spune — mi-e îndeajuns de dreaptă, mi-am făcut toate analizele, favorabile întru totul... Sînt un om, nu fericit, dar normal. Aș avea nevoie, ca toți semenii, de multe, însă am renunțat la ele de mult, și fără excesive regrete.

Dacă aș fi lăsat în pace, sînt mai mult decît sigur, sănătatea mea ar fi și mai prosperă, tonusul vital și mai optimist...

Însă (și asta se întîmplă mai ales în momentele cînd, uitînd de virstă, am senzația că pot face lucruri cu mult mai pozitive decît în tinerețea mea) apare Doctorul I.A.

Nu l-am chemat — cine dorește să dea față cu Clopotul ? — însă, el apare.

Plămînii mei funcționează normal, și cîmpoaiele lor se umplu — cu cîtă satisfacție. — de aerul poluat al Capitalei sau (rar, o dată pe an, o lună...) de cel azuriu al țărmului dobrogean.

Dar vine Doctorul I.A. și-mi spune : — O clipă. Respirația d-voastră are nevoie de cîteva puncte de suspensie și de o virgulă... Aveți nevoie de un „bouche à bouche"...

Și, fără să-mi dea răgaz pentru asentiment sau refuz sau explicație, imi aplică ventuza buzelor sale profesionale pe gura mea și-mi insuflă aerul său, trecut prin plămînul său, prin laringele său, prin faringele său și prin nările sale. Îmi vine să vomit — dar rabd. E Doctor. Doctorul I.A.

Alteori îmi spune că mă doare capul. Nu mă doare.

— Nimic.

Îmi vîră pe gît un hap și-mi spune că mi-a trecut. (Atunci, de obicei, începe să mă doară).

Alteori, mă învață cum se bea apa. Sau cum trebuie să mănînc. În general, medicamentele sale sînt ca niște microbi, virguliformi, sferoidali ca niște puncte de suspensie, ca niște deleatur.

În ce e Doctorul I.A. doctor nu se știe.

Ultima oară, nechemat ca de obicei, m-a obligat să casc gura. Cît ai spune „mierlă", mi-a scos trei dinți buni pe care i-a înlocuit cu trei pivoturi în formă de semne de exclamare. L-am rugat să-mi spună cînd o să pot deschide gura, fără să mă fac de ris. Mi-a răspuns : — Așteaptă.

Eugen JEBELEANU

compendiu

GHEORGHE TOMOZEI

Labiș — Sînt spiritul adîncurilor

În colecția Contemporanul nostru *a editurii* Albatros *a apărut de curînd o ediție* Labiș, *îngrijită și comentată de Gheorghe Tomozei. Studiul introductiv, selecția textelor ca și ineditele incluse în capitolul final permit o înțelegere mai organică a poeziei lui Labiș.*

Cititorul care nu a avut contact cu acea parte de poezie convențională a deceniului 1950—1960 vede în Labiș un anticipator copleșit de rezultatele nesperate ale inițiativei sale. Situată însă în epocă, opera lui reintră în raport polemic și își probează valoarea.

Labiș polemizează în unicul mod eficace, și anume, prin rescrierea unor teme. Dragostea de patrie, atașamentul politic, elanul constructiv capătă la el o vibrație nouă, de fapt, capătă vibrație. S-ar spune că odată cu el începe premiera unui spectacol nemaivăzut. Poetul însuși trage cortina și înmărmurește în fața unei priveliști strălucitoare : „Azi sînt îndrăgostit. E-un curcubeu / Deasupra lumii sufletului meu. / Izvoarele s-au luminat și sună / Oglinzile ritmindu-și-le-n dans. / Și brazii mei vuiesc fără furtună / Într-un amețitor, sonor balans..“ — Primele iubiri. Dind mereu impresia că descoperă ceea ce vrea să impună, Labiș transformă chiar lozinca politică într-o taină romantică. De la „înnegurata doamnă Clio“ (apariție vizionară care sugerează starea revoluționară a lumii), el primește, de exemplu, îndemnul de a depăși inerția balcanică. În modul acesta, poetul nu afirmă, ci aude afirmîndu-se coborît în mijlocul publicului și transmițîndu-i fiorul inițierii : „Tu cuget treaz păstrează-ți, tăios ca un cuțit / Urmează-mă și smulge-ți cojelile coclite / Și urmărește-n lume cum peste tot agit / Ziarele, aceste drapele ciuruite.“ — Clio.

Tot unui impuls polemic se datorează și exaltarea vieții clădite pe moarte. În Albatrosul ucis, *patru strofe descriu cadavrul morbid, pentru ca în a cincea să apară cerul nesfîrșit și imaginea albatrosului tînăr planînd în triumf.* Moartea căprioarei, *capodopera poeziei lui Labiș, nu este altceva decît o asemenea rescriere a imnului vieții. Pașii grei ai vitalității decise, virile strivesc povestea copilăriei și instaurează o mai profundă acceptare a ideii de acțiune.*

Cea mai vizibilă tentă polemică o au însă poeziile închinate unor personalități. Poetul intră cu părul zburlit de vînt în sanctuarul poeziei și cheamă afară, la lumină și aer. Marx, căruia i se atribuie o vocație demiurgică, e văzut întîi „cu pușcanul în circă“, prietenos și îndrăgostit de viață, iar Sadoveanu, magul propriei sale ficțiuni, îl intimidează pe poet ca un examinator prea sever. Detaliile existenței comune, tonul camaraderesc, reușesc să reacrediteze ceea ce risca să devină convenție. (Un adevărat tovarăș de boemă pe străzile Bucureștiului pare Arthur Rimbaud : „Scuture-și pe bulevarde capitala românească / Galbeni tei și suie-și slăvii inegal, semeț contur. / Din vuirea de tramvaie și din ud pavaj să-ți crească / Evocarea mea frățească, încîlcit strengar, Arthur !“) Labiș este printre puținii autori care au compus poezie encomiastică de valoare. El a trădat de fapt această poezie, populîndu-și lumea interioară cu figurile pe care le omagia.

Fondul contemplativ al personalității sale a servit polemicii. Observațiile de-o noutate provocatoare au destinația de a zgudui seninătatea celor care combină mecanic „rimele traiului nostru prezent și concret“. Dintr-un elan reformator, Labiș a defrișat de poncife terenul literaturii, iar moartea prematură l-a surprins chiar în momentul cînd începea să edifice.

FELIX ADERCA

Murmurul cuvintelor

Antologia publicată de ed. Minerva *actualizează o latură minoră a creației lui Felix Aderca. Autorul* Oraselor scufundate *a scris poezie dintr-o exuberanță a orelor libere, fără a urmări, decît fugitiv, realizarea comunicării cu publicul. Totul s-a consumat în momentul creației, iar scriitorul, ideal vorbind, nu și-a recitit niciodată poemele.*

Eliberată de povara unor mari proiecte, imaginația lui F. Aderca a găsit în poezie prilejul de a-și satisface capriciile. A produs asociații bizare sau a uzat cu dezinvoltură de banalități. Uneori, l-a răzbunat chiar pe scriitor, aducîndu-i în odaie iubita.

Probabil sub influența lui Minulescu, F. Aderca are voluptatea retoricii galante și a umorului străveziu, sentimental. Subiectele serioase se destramă invariabil prin aluzii erotice : „Cînd Ahasver cu barba lui frezată / gîtul și-a sucit spre-a te vedea / holbîndu-și ochii pe figura ta — / Ester, erai atît de ne-mbrăcată !“ — Ester.

Reminiscențele din Bacovia și Fundoianu țin mai mult de decor, decît de natura lirismului. Pe străzile înguste, inundate de ploi, se petrec scene vesele, de genul celor imaginate de Topîrceanu : „Plouă. / Cad alice pe burlane / și pe geamuri ; / dinții clănțăne prin ramuri, bat pe uliți darabane. / Început de mascaradă ? / — De la colț apare-un dric / alb în care nu-i nimic / tras de-un cal în trap pe stradă“. — Marș funebru pentru înmormîntarea unei idei.

Caleidoscopică, neglijentă și vag muzicală, poezia lui F. Aderca oferă o satisfacție care se uită ușor.

P.S. Evocarea semnată de Eugen Barbu, la începutul volumului, e o proză independentă, remarcabilă prin culoare și observație tipologică.

SERGIU SĂLĂGEAN

Ion Vinea

În monografia publicată de ed. Eminescu, *S. Sălăgean s-a lăsat condus de efluviile operei lui Ion Vinea nereușind să formuleze o definiție critică. Singura frază mai fermă nu surprinde esențialul, ci generalitatea, putînd fi aplicată oricărui autor de valoare : „receptiv la toate curentele sensibilității epocii, Vinea s-a orientat în așa fel încît a ales din ele numai ceea ce putea să-l exprime, fără a se dărui total vreunuia dintre ele“.*

Analiza propriu-zisă nu este decît o descriere timidă a fiecărei piese în parte. Autorul monografiei își recapitulează cu această ocazie cunoștințele despre Einfühlung-ul worringerian, dicté-ul suprarealist și complexele freudiene. În secvența dedicată prozei apare chiar o interpretare plină de gravitate a noțiunii de desuetudine, interpretare calchiată, în fond, după teoria lui Bergson.

Cu mijloace improprii este analizat și romanul Lunatecii. *Personajelor li se deschide un amplu proces, iar criticul se transformă într-un judecător care condamnă comportările imorale. Aflăm astfel că „dacă vinovăția Anei Ulmu începe, de fapt, din momentul în care cedează dorințelor lui Silion, deși era deja în perspectiva căsătoriei cu Arghir, Silion este vinovat de mult“.*

În fine, pentru S. Sălăgean, poezia lui Vinea este o complicată alternare de teme și procedee. Identificîndu-le cu corectitudine, dar și cu o insinuantă modestie a erudiției, criticul se îndepărtează tot mai mult de ceea ce constituie obiectul oricărei analize utile — valoarea literară a textelor.

RODICA IULIAN

Facerea cortului

În volumul Facerea cortului *(ed.* Eminescu) *există zeci de poeme clădite în gol, interesante doar prin faptul că întreține o iluzie lingvistică. De o oralitate pur citadină, aceste poeme vorbesc fără discernămînt despre truveri și cascadori, despre amperi și tumuli, despre iubire și moarte. Versurile lor curg harnic, explodînd în mici surprize verbale. Uneori aceste surprize se bazează pe procedee frecvente în poezia actuală, dar, în general, prezența lor este salutară, deoarece ascunde absența unei viziuni mai profunde. Iată, de exemplu, două strofe din poezia* Găsirea locului : *„Pe-aici e preajma verde, / Guster verde trage rază. / Iarba se-nchide la verde. / Un cerc aiurează. // Cerc domn pe cerc / Din miez născut, miez născînd, / Nomad și pășunat. / Din sine cercuri dînd“.*

Cu aceeași dezinvoltură, autoarea „prelucrează“ folclorul. De fapt, ea își însușește limbajul folcloric prin intermediul poeziei lui Nichita Stănescu : „Și-am zis cale lungă roată / Și veni vorba cu spiță, / Bună spiță dinspre tată / Și dinspre maică rotiță.“ etc. Cu unele excepții (nesemnificative), poezia Rodicăi Iulian este o alertă a cuvintelor lipsită de dramatism.

Alex. ȘTEFĂNESCU

Semnul de exclamație

Aflăm că se împlinesc cinci ani de cînd Geo Bogza ni se încredințează în „Contemporanul“ săptămînă de săptămînă. Această dată exactă ne surprinde și, într-un fel, ne dezamăgește : aflăm că durează de mult ceea ce părea fără durată. Obișnuința noastră primește un început, ritualul se limitează istoric.

Dar istoria nu poate fi în nici un chip evitată, nu numai inițiativele dar și obișnuințele — visele și coșmarurile noastre chiar — se înscriu în istorie pentru că sînt provocate de istorie.

Cît despre textele lui Geo Bogza, ele se angajează deliberat cu toate inițiativele, obsesiile, visurile și coșmarurile pe care le conțin în agitata noastră istorie contemporană. Forța lor de iradiere este atît de mare — nu prin cuprindere larg diversificată ci prin selecție și concentrare sugestivă — încît se poate spune parafrazînd și exagerînd, desigur, că nimic din ceea ce este contemporan nu le rămîne străin. Chiar atunci cînd autorul își amintește ori cînd visează, cînd se gîndește la pescărușii ori la caii ori la brazi, prezentul nu e părăsit ci numai trecut prin filtrele florale ale metaforei.

În tot ce scrie Geo Bogza se simte voința de implicare, de asumare a unor răspunderi, de ispășire. O conștiință rănită din afară și dinlăuntru agravează perspectiva și face din hiperbolă un mod de sancțiune. Peste nedreptățile și ofensele veacului se apleacă o frunte : „Este o oră a frunții lăsate în pămînt. Și este o oră a frunții ridicate spre cer...“.

În tot ce scrie Geo Bogza se află o sămînță și un început de speranță. „Nutriți orice speranță“ — scrie el de-asupra infernului propriu. Promisiunea purității stă în rigorile autoflagelării.

Și totuși, așteptarea înfiorată, speranța, nu sînt provocate de anticipările scriitorului, ci de uimirile lui retrospective. Mirarea este modul lui de a se identifica, de a opta, de a risca. Mirare care poate fi sinceră ori, dimpotrivă, retorică, adică ironică.

Această capacitate de uimire, atît de necesară implicării în cotidian și în istorie, este tocmai ceea ce îl face pe Geo Bogza mesager în posteritate. Și nu s-ar putea spune că autorului îi lipsește intenția acestui ecou. Îl simțim privind peste noi deși despre noi se vorbește în textele lui. Căci ceea ce a încercat el să surprindă întotdeauna a fost sămînța de eternitate a clipei, rezonanța evenimentelor în absolutul moral.

Ultimii ani îl arată aplecat mai cu seamă să descopere și să apere o tradiție iar atitudinea își capătă întreaga semnificație abia raportată la iconoclasmul primei vîrste. Majoritatea „tabletelor“ din acești ani vor să refacă, pe diferite planuri și plecînd de la cele mai surprinzătoare pretexte, continuitatea unei tradiții ridicate la demnitate siderală. Geo Bogza caută „firul ființei noastre lăuntrice, fir ce vine din lîna Mioriței și se duce spre stele“.

Tot el încearcă să *inaugureze* tradiții, să dea formula unui cult citadin pentru eroii spiritualității românești. Nevoia de rădăcini se confundă cu nevoia de monumente — „și bisericile pot fi de mai multe feluri“, chiar și locuri profane deținînd însă un potențial prețios de exemplu și îndemn ; de pildă, casele păstrate și îngrijite în memoria creatorilor care au trăit, au lucrat și au suferit între pereții lor.

Într-o zi anume, Geo Bogza și-a dat întîlnire cu iubitorii necunoscuți ai lui Eminescu în dreptul sculpturii lui Anghel. Altădată, descifrează în versurile poetului inscripții ale veșniciei acestui neam și s-ar putea spune că aproape nu e pagină a sa din care aluzia eminesciană să lipsească. Iar dacă Perpessicius, Călinescu, Anghel, pot fi considerați eroi ori martiri ai cultului eminescian, Geo Bogza este, fără îndoială Marele lui Preot.

Prin temele sale nobile, prin vibrația patetică a participării, prin hieratismul ținutei și prin cadența sărbătorească a frazei, Geo Bogza rămîne unul din cei mai seducători oficianți ai sublimului din literatura română. Liniștea interioară a scriitorului și siguranța stilului sînt semne ale ignorării dacă nu ale disprețului față de ezitările unei mentalități locale neîncrezătoare pentru care ridicolul înseamnă aproape un delict. Lui Geo Bogza nu-i e teamă de ridicol, de gesticulația amplă, nici de locurile comune (dar și patetice în același timp) ale sentimentalității.

Și totuși apartenența nu se dezminte. „Este o oră a frunții lăsate în pămînt. Și este o oră a frunții ridicate spre cer... *Iar una vine din alta*“.

Îmi permit să subliniez ultima propoziție și să cred că numai deasupra pămînturilor fosnitoare dintre Carpați și Dunăre se putea naște această ciudată dialectică, dramatica ei înțelepciune.

Dacă, repetîndu-i un tic plăcut, i-am propune lui Geo Bogza un joc și i-am cere să se recunoască într-unul din semnele scrisului nostru, sîntem convinși că ar trece peste consoane aspre ca și peste vocale hohotitoare și s-ar opri în fața unuia drept și fremătător ca un plop. Un semn de mirare și de gravitate.

Geo Bogza este semnul de exclamație al culturii române contemporane.

Mircea MARTIN

FERNAND LEGER : „MECANICUL“

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Textele acceptate se vor publica în ordinea necesităților redacționale.

Rugăm autorii care au cărți în curs de apariție să ne trimită portrete foto și datele de editură pentru a le anunța la rubrica „Avantpremieră editorială“.

poșta redacției

ARCTURUS-JUNIOR. Nu am nici o îndoială că ești Junior, într-ale gramaticii, cel puțin. „Himerica clipă mi-o caut / Umbrit de așteptarea bucuriei Și-mi înveselesc sufletul Cu flăcări stinse de tristeți“.

ANAMARIA CONDOR. Bunavestire, aripă de vultur. Nu cunoști încă forma păcatului care se numește poezie. Măsori tristeți cu cotul. Și nu știu de ce (nu ești singura) crezi că lumea e făcută numai din aripi. Observ că pe toată lumea care umblă cu mîna pe condei n-o mai doare burta, lingurica, genunchiul și bătătura de la degetul mic, ci o doare numai aripa (bineînțeles, aia invizibilă și fără fulgi). Stau și mă . minunez și-mi spun (în gînd) că avem foarte multe bibilici și rățoi (orătănii) și prea puțini oameni cu picioare adevărate. Mai trimite-mi, dar nu prea multe... bucăți.

VIOARA MARAND. Cerc tuciuriu. Înțeleg că vrei să scrii poezie, nu înțeleg nimic din ceea ce mi-ai trimis.

NOVAC GRUIA. N-am reținut nici-o poezie. Susții că vor fi publicate într-o altă revistă. Mă bucur. Dar vreau să văd și eu revista aia care e o casă a milelor. Mi-e teamă să nu te publice cu cerneală simpatică.

VASILE IERUNCA. Cînd ți-am respins poeziile n-am știut ce fac. N-am știut că-mi vei trimite și proză. Iartă-mă, și trimite-mi din nou poezii.

CASIS. Ești trist, a ? Te dor anotimpurile. Zi mersi că n-ai (încă) reumatism. Dar singur îți faci de dragoste cu buruieni de urit. „Caii sălbatici vor trece galopînd în neștire prin organul (care ? n.n.) toamnei pe care-l port în mine !!...“ Lasă-mă, că mă doare șareta.

OPRAN RADU. Ce părere am eu despre dumneata ? Secret ! Și, sper, n-ai să mori de curiozitate.

RITA CONSTANTIN. Am citit tot. Era de datoria mea, vei zice. De acord. Dar nu-mi mai trimite. Sînt și eu om. Sau poate nu sînt. Zi-mi cum vrei, o să-ți ocolesc numele și mă voi feri din calea dumitale. Spune-mi pe ce străzi umbli și nu voi călca pe ele douăzeci de ani.

VIKY BRADO. Ne-am șmecherit, noi, ăștia din Brăila. Inventăm cuvinte. Ca dumneata. „Gutuile erau **auroase**“ O mare prostie. În rest, află despre mine că sînt sănătos, că săptămîna trecută am fost prin Brăila (64 lei kilogramul de pește la restaurantul Lotca !!!) și că mi-a plăcut poezia „Scrisoarea“ și că voi încerca s-o public.

ARION V. D. Nu mă-nebuni. Și dumneata ai aripi ! Tam-nesam ți-au crescut prelungitoare cu păduri de pene și fulgi. Oameni buni, nu-i crește nimănui o lopată în loc de aripă ? Sau o mătură ? Simt, pe cuvînt de onoare, că și eu încep să mă transform în planor.

Fănuș NEAGU

umanități

Critica, a zecea muză

De aproximativ un secol — critica nu mai e instanța austeră, intrucitva scolastic-academică a unui tribunal al literelor. Ea este o artă și o disciplină ce-și caută — și găsește — rigorile, o artă practicată adeseori de mari artiști înzestrați cu o înaltă și lucidă conștiință. Ea nu e un parazit al creației. Nici o artă autentică nu se joacă în gol. Orice artă pornește de la un dat inițial. Critica are un asemenea dat, *în operele literare, artistice, asupra cărora se apleacă (ca și romanul ori poezia), își are de asemenea temeiul în experiența de viață a criticului. În cele mai de seamă opere ale criticii, nu mai puțin decît în marile creații poetice, dramatice ori românești, descoperim un întreg univers proiectat de sensibilitatea, inteligența și imaginația critică. Ce este* Istoria literaturii române *a lui G. Călinescu dacă nu un asemenea microcosm cu sorii și planetele și sateliții ei, cu planurile și tărîmurile ei interioare, una din cele mai prodigioase universuri proiectate de genul românesc ?*

Firește, criticul este și el — înainte de toate — un lector care se scufundă într-un univers străin lui, acela al unei alte *opere. Dar ca scriitor el recreează opera. A scrie înseamnă — pentru el — a recompune un univers. Demnitatea critică e similară (desigur, în cele mai înalte ipostaze ale ei) cu o suprem umană demnitate demiurgică. Căci criticul nu transpune doar imaginile create într-un alt registru, al ideilor, ci creează la rîndul său o viziune de sine stătătoare.*

Asistăm, în ultimii ani, la un proces de maturizare a unei conștiințe noi pe tărîmul literelor românești. Înviorarea sensibilă a spiritului critic este o dovadă în acest sens. Căci ce este critica literară dacă nu însăși conștiința de sine a unei literaturi. Un fapt e evident : evoluția criticii literare din ultimele două decenii face tot mai mult dintr-însa terenul de întîlnire al experientelor literare cu speculația filozofic-estetică, un teren al dezbaterilor ideologice. Se simte tot mai mult nevoia unei meditații filozofice metodice pe marginea creației literare. Practic, se simte o tot mai mare nevoie de anumite tipuri noi de critică — de la eseul critic la studiile, la marile sinteze critice. Numai o perspectivă sintetică mai amplă poate să ducă la stabilirea unei ierarhii a valorilor în spațiul larg al literaturii și artelor. La stabilirea unei ierarhii a valorilor și la activarea lor.

Căci critica — această a zecea muză a panteonului literar-artistic, după fericita formulă lovinesciană — este o mare inspiratoare. Acest rol al ei îi conferă noblețea și îi impune responsabilitatea.

Nicolae BALOTĂ

FERNAND LEGER : „ÎN EXCURSIE“

Ca 2 în 12 de nu-l scot nici 24

Marin cel scump mergea spre tîrg cu o traistă de tărîțe și cu una de mălai și tocmai inversa prețurile maximale băgînd etichetele dintr-o legătură într-alta fără ca fostul jandar Pomară, care mergea pe potecă, în spate cu un curcan subțioară, să bage de seamă. Chiar dacă ar fi băgat, nu era mare lucru, Pomară nu mai avea căderea de altă dată, da'orișicît. Cînd să taie spre dealul Cotîrlăului, îl văzură pe Pop Zăbavă, leneșul pe șapte sate, alergînd cu opriri mari, lungi, după doi iepuri. Aceștia nu erau prea speriați, nu se omorau nici ei cu fuga, trăseseră cu urechea și aflaseră că dacă merg cîte doi, nu pot fi prinși, nici nu e voie E lege și scrisă și nescrisă. Într-acestea, care nu i-a fost mirarea și a lui Pop și a unuia din iepuri, poate mai reflexiv, mai melancolic, care-i intră în încovoietura bastonului și rămase acolo privindu-l cu blîndețe și fără spaimă.

— S-alege praful, în timpurile de azi, de învățătura bătrînească, protestă și se enervă Zăbavă, căruia nu-i plăcea carnea de iepure, zicea că e grea. Și pentru el, de... Răsucea mustrător urechile urechiatului cînd îl auzi pe Marin țipînd năpraznic;

— Ia-l sergent! Și ia-i și iepurele. El n-are încadrare în proverbul cu iepurii, e în altul.

Fostul om de armă se repezi cu energia de altă dată, luă iepurele și-l aduse și pe Pop Zăbavă. Apoi plecă fără să priceapă nimic, ca și pe timpuri.

— Ce sari bă gardul în bătătura altei ziceri. N-ai încadrare la alergatul după doi iepuri. Asta mi s-ar lovi mai bine mie; tu ești la „mai mult aleargă“ și atîta tot, îl revezi Marin pe Zăbavă.

proverbe

— Adică la...

— La leneș, da, ce ți-e că nădușești su' limbă dacă zici pîn' la cap?!

— Și de unde pînă unde era să știu?

— La zi cînd termini cu încălțatul soarele e înălțat? îl luă celălalt iute, pe scurtătură.

— Cam e, recunoscu Pop Zăbavă, da' tu de unde știi ? li fi scumpul ?

— P-aproape. Știai că am băgat în plug amîndoi, unul cu alergătura și altul cu paguba, și te ții după iepuri.

Se recunoscură, mai stătură ce stătură pînă li se făcu foame și se gîndiră să taie iepurele.

— Tu du-te după uscături dacă tot ți-e înscrisul și datul cu alergatul. Da să nu le iei din pîlcul ăla de pădure că e prea aproape și nu-ți intră în socoteală. Du-te mai sub coastă că e mai departe.

Cînd Pop Zăbavă, se întoarse dărîmat de povară, iepurele fugise.

— Și așa nu era prins legal, rînji Marin, alergasei după doi și nu e voie să prinzi niciunul, iepuri adică.

— Ascultă scumpule, legal, nelegal, era alergătura și strînsura mea, începu Zăbavă să se supere încet. Legal, ai? își aminti el. Apucă traista cu tărîțe și începu să-i care celuilalt peste obraji și spinare. Da cu tărîțele pentru că știa că la ele ține celălalt mai mult. Dete, dete pînă stete. Cînd să dea și Marin cel scump, acesta se zgîrci și la palme, așa că Pop Zăbavă dete tot el.

Marin se gîndi că iese mai ieftin, poate chiar în cîștig dacă-l injură. O luă pe îndelete, sîrguincios și ostășește de la „arhivele mă-si“ și cînd ajunse departe la una lungă în care-i istorisea celuilalt cum o să intre în el ca „doi în doispe de nu-l mai scoate nici douăzeci și patru“, băgă de seamă că Pop Zăbavă adormise și sforăia scăzut. Marin cel scump scuipă unde șezuse ca să nu-l spuzească bubele și porni spre tîrg cu traistele de tărîțe și mălai în care inversase prețurile maximale.

Nicolae VELEA

moment al culturii naționale

Adevăr în poezie, adevăr în proză, adevăr în critică

Care sînt principalele probleme ale conștiinței literare de astăzi ? Aș numi-o pe cea mai importantă : adevărul. Adevăr în poezie, adevăr în proză, adevăr în critică. Scriitorii au obligația morală să spună adevărul, chiar (sau, poate, mai ales) atunci cînd acest adevăr supără. Literatura nu se face cu jumătăți de măsură ori cu minciuni convenționale. O literatură este fundamental adevărată sau nu este deloc.

În ce măsură văd posibilă lucrarea asupra conștiinței ? În măsura în care „lucrarea" exprimă ea însăși o conștiință.

În ce fel mă simt implicat în acest Program de construcție morală ? Prin tot ce scriu.

Ce autori de pînă astăzi mi se par pionierii acestei atitudini ? Ce opere constituie avangarda și temeiul acestui ideal ? Autorii adevărați și operele adevărate. Cum aș putea însă să alcătuiesc o listă ? Chestiunea s-ar cuveni discutată mai pe larg și în alt context.

De la ce realitate implinită încolo pornesc astăzi la lucru în domeniul de activitate al cărții literare ? De la sentimentul (și poate de la realitatea) că astăzi critica literară joacă un rol esențial în viața literaturii noastre. Știu, există obiceiul de a se pune în sarcina criticilor răspunderi și eșecuri pe care, de fapt, le împart cu alții, cînd nu revin în întregime altora. N-am să mă transform în apărătorul criticii ; mi se pare că nici nu are nevoie critica să fie apărată. Ea exercită realmente o puternică influență ideologică și culturală. Criticul, reîntors la uneltele sale, a devenit de cîțiva ani o prezență de care scriitorii trebuie să țină seama. E loc și pentru mai bine ? Neîndoielnic. Dar să nu ignorăm pădurea din cauza copacilor. Măcar principial, critica de azi reprezintă o forță directoare reală în viața literară, mobilă, deschisă, vie. Nu e ușor nimănui să treacă drept critic, dacă se mărginește la șabloane. Și nimeni nu trece drept critic, cînd se mărginește la șabloane. Publică revistele cu, uneori, prea mare îngăduință, recenzii și articole fără nici un merit critic ? Faptul în sine e condamnabil, dar explicabil. Important mi se pare că puțini cititori se lasă înșelați de unele nume : a scrie articole critice nu e totuna cu a fi critic. Adevăraților critici — mulți, puțini, rămîne de văzut, — au o autoritate mai mare decît în trecut și cuvîntul lor e respectat.

Să numesc principalele motive de insatisfacție profesională ? Motive care mă privesc pe mine ? Sau motive care privesc pe alții ? Cum n-am ce să reproșez altora, întrebarea se simplifică. Principalul motiv „de insatisfacție profesională" este că nu-mi pot scrie cărțile la care mă gîndesc de cîtva timp, că mă risipesc, că las anii să-mi treacă printre degete...

Ce înțeleg prin noțiunea de realism, în condițiile societății noastre ? Se vorbește foarte mult despre realism în ultima vreme. Termenul apare folosit în cea mai largă accepție cu putință : o literatură realistă vrea să zică o literatură adevărată, care-și pune întrebările fundamentale ale epocii noastre. Nu e momentul pentru subtilități estetice, dar trebuie să precizez că, așa interpretat, realismul nu e pur și simplu o modalitate literară și, cu atît mai puțin, un șablon, o formulă, un canon. Realismul ține de mesajul literaturii și înseamnă atenție acordată realului. Poate că niciodată în trecut literatura română n-a avut mai multă nevoie decît astăzi să redescopere căile spre real, spre om, spre istorie. Atenția la real e un spirit, nu o formă și scriitorul trebuie să-și aleagă singur expresia acestui spirit. Realul e infinit, ca și mijloacele de a-l dezvălui. În acest sens, literatură nerealistă este totuna cu literatură proastă, fără idei, fără autenticitate, sterilă și zadarnică.

Care e prima mea tentativă literară de după acest moment ? Să scriu o carte despre Sadoveanu actuală, modernă, nouă.

Nicolae MANOLESCU

Minutul de o viață

Pentru artă, *astăzi* e în fiecare zi, de cînd există ea pe pămînt. Că se îmbracă într-o rochie sau alta, că tresare ori nu la cîte o modă, că se uită ori uită ca să scociorască foarte insistent în actualitate, pentru a vedea mereu-mereu cît e ceasul — acestea nu sînt lucruri cărora numai aplauzele ori numai disprețul ar fi chemate să le iasă în întîmpinare. E, sau poate fi, și bine și rău. Contingentul de o pepinieră de ipoteze. Adevărata actualitate a artei este însă alta. *Actualitatea artei se cheamă eternitate.* După cum norma unui artist e tot veșnicia. *Astăzi* înseamnă deopotrivă *ieri* și *mîine*. Astăzi înseamnă mereu. Pururi. Atunci cînd ești în sensul acesta actual vei fi un mare scriitor și vei fi răspuns în gradul cel mai înalt societății vremii tale și în același timp societății tuturor vremilor, omenirii de totdeauna.

Costumul nostru național și *Miorița ; Cîntarea Cîntărilor* și *Acropolele ; Homer* și *mormintele Tebei* sînt mai actuale decît minijupa, pop-arta, noul nou roman, grupul „Cobra" ori numeroase volume de poezie și proză de la noi, toate mult prea mult de astăzi, ca să mai poată fi și de mîine. Referința nu e la subiectele abordate, ci la caducitatea artistică.

Spre deosebire de mesagerii oricărei alte îndeletniciri, artistul și deci scriitorul are de răspuns nu numai pentru o clipă sau pentru o epocă, el are de răspuns pentru toate epocile. Un artist cu totul de excepție ar fi ideal să se confunde cît mai adesea și cu un mare cetățean de o egală altitudine. Însă posteritatea, chiar și în cazul acesta, nu-l va întreba niciodată cît de mare cetățean a fost, ci cît de mare artist. Lucrurile de care e somat el să dea seama sînt complicate și gingașe. Pentru că răspunderea sa e o răspundere care nu se termină nici după moarte.

Eronat s-ar trage concluzia, din cele afirmate mai sus, că scriitorul nu are de ținut cont și el de o morală, că opera sa nu trebuie să folosească și să folosească anume la distilarea conceptului de om la perfectibilitatea omului. Dar morala adevărată de care nu poate face — nici dacă vrea el — abstracție scriitorul, decît cu riscul de a decădea din această aură, ține de valoarea superioară, de înalta exigență artistică a paginilor sale. Cel mai imoral lucru din partea unui scriitor este acela de a scrie fără talent sau de mîntuială. Și cea mai imorală atitudine a unui critic este aceea de a elogia un scriitor fără talent și pasiune de adevăr. Explicațiile ori scuzele, aici, se exclud.

Nu, iadul nu e pardosit cu intenții bune. N-a fost niciodată pardosit cu astfel de intenții.

vor amărî pe alții, și care vor fi, oricum, departe de a închipui adevăruri absolute — ci gîndul și hotărîrea de a nu lăsa să se piardă nimic din ceea ce am cîștigat pînă acum — ca libertăți, ca opere — mărturii ale acestor libertăți. Fiindcă vom dura mai ales prin toate cîte le-am agonisit, și încă vom agonisi, în muzeele noastre imaginare.

6. De la realitatea zilei și a ceasului cînd am ascultat și am înscris în mine, ca pe o indescriptibilă piatră unghiulară și formidabil punct de sprijin, cuvîntul de concluzii al tovarășului Ceaușescu, la recenta plenară de partid.

7. Am dedicat acestor motive de insatisfacție profesională o carte anume : romanul **Moartea lui Orfeu !** A fost posibilitatea mea de a mă elibera, de a mă explica și justifica, de a încheia prima parte a destinului meu literar. Cine a reușit să descifreze, printre sensurile multiple ale cărții, și acest amar adevăr, cu atît mai bine ! Cine, dimpotrivă, nu vina mea ! Și dacă stăruiți cu violență, cerîndu-mi să vă spun care-i răul cel mai mare (al cui ?, de unde ?, reprezentînd ce ?), atunci sînt nevoit să trag o suită de cercuri imense, de foc, de jur-împrejurul meu și să strig în gura mare, ca s-audă cine trebuie s-audă : „Nu-mi atingeți cercurile !"

8. O, critica ! Bunii, prosperii, nevinovații noștri profesori ! Cel puțin de-ar descoperi în misteriosul lor univers personal ceea ce, de multă vreme, pentru poeți, prozatori și dramaturgi se constituie ca mari adevăruri. Zău că nu criticii trebuie să ne învețe cum să constatăm și să considerăm o realitate socială, ci realitatea socială să-și impună dreptul de a exista în literatură — „sine ira et studio". Vedeți cum se schimbă relația dintre subiect-autor, și la ce stranii consecințe de răsturnare a sensurilor ajungem ? Restul, asta e legea legilor literaturii, se rezolvă la masa de lucru a fiecăruia dintre noi. Fiecare, singur, cu geniul său bun de-a dreapta, sau cu îngerul lașității sale de-a stînga ! Abia după aceea să se înceapă judecate, fiindcă nu de judecători ducem noi lipsă.

9. Mi-e teamă de formulări și preconcepte estetice, de un presupus decalog obligatoriu pentru conștiința artistică. După cum, de asemeni, mi-e teamă de avertismentele nevăzutului puritan care, singurul pe lume le știe pe toate. Mi-s suficiente cenzura proprie, religia proprie, idealul căruia nu-i nevoie să mă jur de mii de ori că-i rămîn devotat. Și totuși fiindcă n-aș vrea să-mi scape adevărul pe sub cerneală, proclam aci dreptul la realismul cel mai larg cu putință. În a cărui matcă să se cuprindă nu doar structurile verificate pînă azi, ci și tot ceea ce filozofia noastră, ficțiunea noastră pot îndrăzni, și trebuie să îndrăznească, să dezlege. Fiindcă a fi credincios acestui timp înseamnă, mai presus de orice, a descoperi în realitatea lui revoluționară simburele de explozie al lumii viitoare.

10. E vorba de o tentativă începută înainte de acest moment. Care a încremenit locului și a așteptat, cu sufletul la gură, acest moment. Care și-a regăsit ponderea, luminile și umbrele, imediat după acest moment. E vorba de romanul **Salvați sufletele noastre.**

11. Efortul de a răspunde gîndirii partinice cu o fascinație egală pentru adevărurile despre socialism, cu o patimă egală de a se impune în lume cu Cartă a drepturilor noului nostru umanism.

Laurențiu FULGA

Scrisul — gest esențial și profund responsabil

1. Conștiința literară românească se află azi, incontestabil, la o răscruce importantă. Documentele recentei Plenare a Comitetului Central al P.C.R. (din 3—5 noiembrie 1971) și îndeosebi expunerea și concluziile rostite de secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, reprezintă pentru noi, scriitorii, un prilej de serioasă meditație. „Necesitatea ridicării conștiinței socialiste a oamenilor muncii la nivelul exigențelor superioare ale noii etape de dezvoltare a țării noastre" e o chestiune care ne privește îndeaproape și cred că toți trebuie să facem, în acest sens, cît mai mult cu putință. Aflați în pragul unei noi perioade istorice a societății noastre socialiste, o singură problemă ni se impune în primul rînd : să devenim cît mai conștienți de sarcinile specifice care ne revin nouă în această mare bătălie politico-ideologică vizînd consolidarea conștiinței înaintate a întregului popor.

2. Dar scrisul nostru poate influența pozitiv conștiințele numai în măsura în care e artă adevărată, pasiune pentru adevăr și pentru valorile umaniste, în măsura în care vădește în mod consecvent o ținută etică înaltă, preocupări de un profund interes spiritual, în măsura în care conturează cu îndrăzneală eroi autentici, convingători.

3. În toți acești ani m-am simțit implicat într-un vast proces de construcție morală : acest fapt a dat un rost scrisului meu. Noul program înseamnă un imbold în plus în a căuta să mă apropii și mai mult de realitățile contemporane.

4. Toți scriitorii buni, începînd cu clasicii noștri și sfîrșind cu cei mai tineri, contribuie cu eficiență la edificarea morală a cititorilor de azi. Literatura de calitate (și înțeleg prin asta operele substanțiale, ancorate adînc în omenesc) prin ea însăși superior educativă, purtătoare a unui nobil mesaj.

5. Toate marile opere realiste, scrise în spirit critic și legate de o viziune progresistă asupra societății noastre, de încrederea în om.

6. În ultimul sfert de veac există multe opere viabile, convingătoare, excelente chiar, atît în poezie cît și în proză. Mai puține în teatru. Titlurile lor sînt cunoscute, așa că nu le mai citez. De remarcat că în anii din urmă proza s-a apropiat, cu mai multă îndrăzneală și cu mai mult succes, de viața omului de azi, după ce în prealabil a făcut un serios **proces** al trecutului.

7. Idilismul, falsitatea, spiritul dogmatic, poleirea realității, proliferarea locului comun au constituit mereu un motiv de insatisfacție și întristare. Toate acestea au frînat dezvoltarea literaturii noastre și au impus o idee greșită despre rosturile creației în societatea socialistă.

8. Exceptînd perioada sociologizantă, critica noastră n-a fost preocupată în mod stăruitor de implicațiile sociale ale operei literare. Au existat dezbateri răzlețe în acest sens, dar nu putem sesiza încă niște direcții bine precizate în privința asta.

9. Cred că numai un realism lucid și **acut**, practicat din perspectiva idealului umanist care ne animă, ar putea duce cît mai curînd la opere de puternic suflu umanist și artistic, la opere care să-l intereseze cu adevărat pe cititorul de azi.

10. Prima reacție a fost nu de a scrie imediat ceva, ci de a medita la multe proiecte mai de anvergură.

11. Îmi place să văd drumul literaturii noastre ca pe un drum al adevărului și al frumosului, unde fiecare operă va constitui un gest esențial, profund responsabil, în slujba omului, în serviciul eliberării lui de toate servituțile umilitoare.

Victor FELEA

Căutînd unghiul cel mai bun de înaintare

1. Onestitatea profesională, curajul, adevărul și o cultură temeinică. Fără o astfel de cultură, realitatea ar fi săracă, vreau să spun capacitatea scrisului de a o surprinde în toată complexitatea ei.

2. Ca scriitori marxiști, știm că existența determină conștiința, care la rîndul ei poate influența datele celei dintîi. Dacă un om nu trăiește bine, dacă el este victima unei nedreptăți în mica lui realitate, victima unei proaste întocmiri a locului său de muncă, va fi mai greu să ne adresăm conștiinței sale, dacă el nu va fi sigur că răul abătut asupra lui, nu e rezolvabil. Pînă ce situația se va remedia, el va rămîne prizonierul unei relații de neîncredere. Noi tocmai asupra acestei relații trebuie să acționăm, atacînd și suportul ei trecător din viața reală. Scriitorul are această datorie sacră de a interveni în existența nefericită a cutărui sau cutărui erou pe care el l-a observat, a cărui poveste a ascultat-o atent, nu numai cu compasiune, dar și cu o lucidă înțelegere a cauzelor care au provocat-o. Profesia scriitorului, cînd e un scriitor adevărat, este una de frate puternic și anonim. Aș spune că, dincolo de semnătura pe o carte, acțiunea lui se manifestă cel mai viu în această continuă, trează, necunoscută, dar profundă solidaritate cu existența și conștiința celor mulți.

3. Mă simt în întregime implicat în acest program de construcție morală. Dacă îl studiezi bine, el reprezintă cadrul literaturii majore din toate timpurile. Talentul puțin și adeziunea formală pot contrazice substanța acestui program. El cere talente serioase și o artă îndrăzneață.

4. Toți autorii care au scris cărți de talent și cu o puternică vibrație umană.

5. Încă nu se știe bine care, timpul va decide.

6. Nimic nu e împlinit. Perspectiva cărții mai bune rămîne totdeauna deschisă. Nici nu cred că e bine ca ceva să fie împlinit, în artă desigur. Repet, jocul rămîne deschis.

7. Pe mine, în profesiunea noastră, mă supără îngîmfarea, lipsa de bun simț. *Hlestacovismul*, de la eroul impertinent al lui Gogol. Deasemeni, nu-mi plac crapii de rezervație, înțelegînd prin aceasta ființe care se izolează cu suficiență într-o apă liniștită și stătută.

8. Întîi, să precizăm noțiunea de realism. Această sarcină revine criticii. Scriitorii, la rîndul lor, trebuie să accepte și ei riscul unor aprecieri mai puțin favorabile. Cine nu acceptă o critică nefavorabilă întemeiată, înseamnă că nu are prea mare siguranță în arta sa, că nu e, vreau să spun, puternic.

9. Prin realism înțeleg o privire critică și lucidă asupra existenței oamenilor, însoțită de o dragoste adînc structurată în substanța scrisului. Dragoste înseamnă și a ți se arăta cusururile. A-i arăta pe oameni în mod amăgitor mai fericiți decît sînt sau decît pot ei să fie la un moment dat, este o mare imoralitate, o atitudine contrară concepției noastre bazată pe puterea criticii, pe adevăr și pe luptă. E cum i-ai dezarma pe acei oameni, desființînd în mod abstract piedicile, înainte ca ele, în procesul istoric, să fi fost desființate cu adevărat. E cum i-ai ucide spiritualiceste, autosuprimîndu-te și pe tine ca artist. Realism în literatură cred că înseamnă să înțelegi profund și nuanțat, să judeci ferm în numele conștiinței celei mai bune și în perspectiva cea mai largă a societății. Pentru conștiința literară de astăzi, una dintre cele mai preocupate de realism din istoria culturii noastre, de un realism activ și complex, mai greu de definit tocmai prin îndrăzneala, fără precedent, tocmai prin amploarea, fără precedent și ea, a construcției materiale și spirituale și prin răspunderea social-politică de mari consecințe, problema principală este sinceritatea artistică dublată de un ațașament foarte grav față de existența și viitorul poporului nostru, față de afirmarea culturii și civilizației sale. Puterea critică a realismului nostru va spori, în raport cu efortul general de eliminare a imperfecțiunilor în toate sectoarele de activitate ale țării. Un organism puternic și sănătos, cum este societatea noastră în esența ei, se definește tocmai prin forța de receptare a criticii.

10. Lucrez la un roman. Recentele dezbateri îmi confirmă și îmi încurajează intențiile lucrării începute. Un roman e o a doua existență pe care o dă speranța și dimensiunea artistică a speranței. Trăiesc în aceasta a doua existență care, cu răbdare, încredere și o conștiință trează va fi ziua de mîine.

11. Drumul literaturii române în ultimul ei sfert de veac îl văd ca pe o linie frîntă, căutînd unghiul cel mai bun de înaintare. Așa arată pe cer și desenul dramatic al fulgerului.

Constantin ȚOIU

Accentul pe caracterul moral

1. Din păcate, noi contemplăm realitățile din domeniul conștiinței literare în funcție de repere labile și nesemnificative. O stare de chietudine generală a urmat, să zicem, proletcultismului. Faptul că am devenit conștienți de condiția artistică a literaturii nu înseamnă că o gîndim deja în termeni proprii. A urmat o febrilă întoarcere la clasici, la moștenirea apropiată, a literaturii dintre cele două războaie. Lucru bun, dar am rămas acolo. Puțini sînt cei care încearcă să găsească orizonturile unei sensibilități noi. Fenomenele de epigonism au o frecvență uluitoare, ele întunecă orizontul. Avem barbieni, blagieni, călinescieni etc. Lumea este însă mulțumită, pentru că am depășit o formă gravă de alienare artistică. Fără îndoială, sporul de înțelegere este mare, chiar dacă îl citim numai pe Ion Trivale în locul lui N. Moraru. Dar să nu uităm că operele literare au o coerență ideală, că se supun unei ordini spirituale. Ele nu sînt numai simplele expresii, „fapta" întîmplătoare a unui

Aurel Dragoș MUNTEANU

(Continuare în pag. 7)

Durata și spațiul acestui popor

1. Literatura se edifică într-un context prezidat de principii fundamentale în ordine socială și ideologică, morală și spirituală. Dominantele unui timp plurivalent nu pot fi ignorate și marile probleme ale creației se cristalizează în funcție de acest timp. El impune și recomandă conștiințelor artistice comandamente supreme, instalîndu-l pe creator în dimensiunile unor procese, conflicte, fenomene și valori reale. Literatura se justifică în funcție de programul ei, care înseamnă explorare dramatică și profundă a universului uman, pledoarie pentru demnitatea scrisului și pentru **adevărul cuvîntului,** refuz categoric al obtuzității și al oportunismului, al cameleonismului și al sclerozării. Afirmarea valorilor morale ale socialismului și o patetică invitație la cunoașterea prin artă a lumilor care formează universul artelor, descoperirea omului și a zonelor lăuntrice ale existenței sale realizează măcar în parte programul ideologic, politic și estetic al creatorului de azi. Participarea lui la elaborarea unei ordini sociale luminate de idealurile umanismului socialist, ceea ce înseamnă protecția unei personalități umane superioare, fixează, măcar în parte, sensul atitudinilor creatorilor noștri.

2. Acțiunea literaturii nu poate fi înțeleasă simplist, elementar. Consecințele creației și efectele produse de literatură asupra unui receptor avertizat pot fi estimate doar prin înțelegerea nuanțată a funcțiilor artei. Literatura este un act de cunoaștere, nu în sensul unei competiții (inexistente, de altminteri) cu celelalte forme ale conștiinței, cu diverse discipline și științe. Literatura investighează zone esențiale ale conștiinței, luminează raporturi definitorii pentru natura umană, descoperă — în conformitate cu legile comunicării artistice — lumi necunoscute sau aproximativ explorate. Timpul, dimensiunile și respirația acestuia, se recunosc în literatură ; nu în accepție documentară, nu ca într-o „istorie" mai mult sau mai puțin animată sub specia pitorescului evocator, ci ca o **cunoaștere reală** a proceselor esențiale. **Odiseea** sau **Don Quijote,** povestirile Renașterii europene, Balzac sau Stendhal, epopeea lui Lev Tolstoi și nuvelele lui Cehov, **În căutarea timpului pierdut,** ciclul lui Proust unde timpul se asociază cu durata universului interior, epopeea lui Faulkner și romanul lui Malraux, poemul patetic al itinerariilor lui Antoine de Saint Exupery etc. influențează conștiințele, înnobilîndu-le.

Fenomenul e valabil pentru literatura contemporană, deținătoarea sensurilor cunoașterii și ale interpretării proceselor în care sîntem angajați, de unde și șansele unei atari

Ion VLAD

(Continuare în pag. 5)

Construcție morală, conștiință socialistă, echitate socială

Dacă ai cu adevărat har, poți să scrii despre hiliți si să fii actual : iar dacă n-ai har, poți scrie despre o întîmplare de azi dimineață fiind complet inactual. Firește, nu vom scrie musai despre hiliți, ci despre sîngele bucuriei, abnegațiilor și durerii noastre, un sînge care devine conștiință. A ta si a comunității.

Cine să te ajute și cum ? În creație ești înconjurat, ca-n Cartea Facerii, doar de aluatul imaterial și misterios al conștiinței, permeabilă numai la frecvențe înalte, acolo unde cuptoarele plămădirii lumii ale ideii au un

Ion CARAION

(Continuare în pag. 7)

A fi credincios acestui timp, a descoperi și simburele viitorului

1. Una singură, fundamentală : să pună întrebările pe care alții și le refuză. Din comoditate și le refuză, ori din simpla frică de întrebări. Fiindcă sînt, într-adevăr, întrebări care zguduie din temelii, întrebări care dor pînă la măduva oaselor. Și este fapt nedezmințit că istoria n-a devenit istorie decît prin cei care au avut curajul să pună întrebări. După cum, la fel de cert este faptul că nu-i suficient să pui întrebări, dacă ele sună în pustiu. Astfel că devine obligatoriu acordul perfect dintre conștiința literară a acestui timp și conștiința capabilă să dea răspunsuri. Am ferma convingere că acest acord s-a și anunțat lumii, recent, prin cuvîntul Omului Ceaușescu. Nouă nu ne rămîne decît să-l consfințim !

2. Dar ce este conștiința umană decît reflectarea binelui și răului, a frumosului și urîtului, a tuturor legităților faste sau nefaste ale unui anume timp, acționînd asupra ei și determinînd-o într-un sens ori altul ? Cuget, deci exist ! Sufăr, deci exist ! Visez, deci exist ! În funcție, totdeauna, de ideea de civilizație, sau de omenie, sau de libertate. Dar acestea, toate, sînt drepturi inalienabile pe care umanitatea românească și le-a cîștigat, de-a lungul a două milenii, cu sudoare și sînge. Luați-mi dreptul de a cugeta, de a suferi, de a visa, implicit luați-mi materia acestor drepturi, și-atunci voi înceta să exist ! Dacă accept ca teoria cuantelor și explozia în atom pot să mă tulbure, sau că semnalele transmise din lumi necunoscute, ca și zborul omului spre alte necunoscuturi pot să mă încremenească locului, cutremurat, cum să nu accept că și literatura, arta pot declanșa modificări la fel de profunde ale conștiinței umane ? Teribil nu mi s-ar părea o asemenea constatare, ci reacția dimpotrivă : adică omul să rămînă insensibil față de această unică șansă de a se salva ! Atunci ar fi, cu adevărat, sfîrșitul — o catastrofă cosmică sau o domnie a roboților ! Dar eu refuz să cred într-o asemenea perspectivă, în dispariția artelor sau aplatizarea într-atît a omului, încît să-și piardă, peste veacuri, conștiința de sine !

3. Dacă nu m-aș simți implicat în acest proces, cu toate obligațiile maxime ce mi se impun, dacă nu m-aș socoti răspunzător de funcția mea în acest raport de influențare a conștiinței umane, dacă nu mi-aș respecta cuvîntul pe care îl semnez, n-aș respecta ființa omului căruia mă adresez, ei bine, sincer, în hohote de plîns declarată această sinceritate — mai bine acum, și fulgerător, și fără milă — sentința ! Fiindcă de multe am oroare în lumea asta, dar nu mai mult decît de neiertarea posterității.

4. Pionierii acestei atitudini ? De la marele anonim al „Mioriței" la Varlaam, și de la Varlaam la marele Mihai, și de la Eminescu la geniul acestui timp al nostru care, de ce nu ? (e ora unu și 12 minute în noaptea de 10 spre 11 noiembrie 1871) poate abia s-a născut ! E de ajuns ca din puzderia noastră să se aleagă mai ales Acesta despre care vă vorbesc, pentru ca timpul și orînduirea noastră să merite din plin a se fi numit comuniste !

5. Nu voi cădea în capcana acestei întrebări, cu tîlcurile sale enigmatice sau mai puțin, aruncîndu-te vrînd-nevrînd în subiectivism și complezență. Drept care și voi răspunde simplu : mai important mi se pare nu să dăm titluri și nume — care vor mulțumi pe unii,

călătorii

de Th. Parapiru

Era neliniștit și avea impresia că toți îl privesc. Așa că mîncă repede și fără poftă, mai mult să știe că a făcut și asta. După ce termină, își aprinse o țigară și ieși fără satisfacția pe care o sperase. Privi ceasul și-și spuse că ar fi bine să se ducă să-și scoată valiza, în fond nu mai era decît vreo jumătate de oră și n-o să-l scrie nimeni la ziar, dacă umblă cu ramolita aia de valiză în mînă, e și veche, e și de carton, e și mare, noroc că nu e prea grea și afară de asta pînă cînd o scoate, ăștia poate trag și trenul pe linie. Cînd ajunse la „Bagaje", bägă mîna în buzunarul de la piept și simți că îngheață. Nu avea acolo bonul pentru valiză. Buzunarele de la pantaloni fură întoarse pe dos cît ai clipi. Sudoarea îi năpădise brusc fruntea.

„Cînd?".

„Drăcia dracului !".

„Mereu la fel... ce chestie idioată !".

„Să-l fi pierdut ? Nu, imposibil".

„Dar...".

...dacă individul care-l fixa la „Bufet", sau poate...

...poate tipul dubios de care se ciocnise cînd ieșise din gară, avea o privire care se ferea, de ce se ferea, de ce-i alunecau ochii și nu se lăsau prinși, sau...

...să știi că femeia care l-a întrebat, la cît pleacă acceleratul de Cluj, nu știți, și el îi spusese, nu știu doamnă și își cam plimbase ochii pe trupul ei, și apoi băgase mîna și pipăise bonul ăsta blestemat.

Da, atunci cînd trăsese mîna, căzuse și hîrtia asta, care acum îl scotea din minți. Și privirea aceea străină în ceafă era a ei, insistentă, obositoare, trebuia să fie a ei, altfel... Îl urmărise pînă s-a îndepărtat, mai precis pînă ajunsese acolo unde un copil plîngea lîngă o femeie tînără și grasă, să-i cumpere „Pepsi" și ea îi spunea de fiecare dată, pierdem trenul puiule, îți cumpără mama acasă o căldare de pepsi, taci odată drace că ne facem de rîs, nu vezi că se uită lumea la noi, domnule, terminä, și copilul plîngea... sigur, sigur, femeia l-a privit pînă cînd... și pe urmă...

Mai căută odată prin buzunare, la pantaloni chiar la buzunarul de la cămașă, la haină... dar... ce-i asta de lîngă batistă ? Îi veni să se ia la palme, uite dom-le, ce tip sînt !

Se-ntoarse, își scoase înfrigurat valiza și după ce o avu în mînă, îi veni să rîdă. Își zise că a fost interesant, da, da, foarte interesant, să se convingă încă odată de stăpînirea sa de sine, de puterea de a se autocontrola. La „Informații" îi spusese, linia a cincea, o femeie îmbrăcată în doliu, care mînca salam cu pîine intermediară, asta-i amintise că trebuie să mănînce și căută cu privirea linia a cincea.

Trenul era pe linie, ah, am întîrziat la „Bagaje" și se grăbi. Voia să găsească un loc, nu avea poftă să stea pe culoar, să facă loc la toți, cînd trec la vagon restaurant sau W.C., să se mai lovească de ei, să bombănească impacientați, pardon, pardon, și să se înjure în gînd, dobitocul, nu putea să stea în compartiment, are poftă să bea tîmpitul ăsta, n-o fi văzînd că în curcă lumea ?...

Zîmbi amuzat, privindu-i pe cei ce se urcau în vagoane, îi revenise în memorie imaginile unui film de desene animate. Un tînăr cu o mulțime de bagaje, pe care le așezase în jurul său, scosese un piepten cu doi dinți rupți și-l trecea lenes printr-o chică abundentă. Copilul, care mergea uitîndu-se în urmă, lovi o valiză și o trînti, apoi rămase ne loc, privind cu spaimă la stăpînul ei. Tînărul curățindu-și pieptenul, fiindcă-i cam cădea părul pesemne, fii atent, mă copile, nu căsca ochii, dar apăru tatăl copilului, ce tot te rătoiești la el, nu vezi că-l copil, nu-ți mai întinde dumneata bagajele, că nu-i peronul dumitale, hai tată să mergem, uită-te pe unde mergi, tata vine după... O fetiță cu ochii mari, ca de păpușă, din aceea de care văzuse el într-o vitrină și zisese că sînt prea scumpe, mesteca plină de încîntare cinga. Merse pînă la vagonul al șaselea și se urcă după o bătrînă cu două coșuri mari, pline. În unul din ele se vedea gîtul chel al unei găini și bătrîna îl rugă, ajută-mă maică, am îmbătrînit mînca-o-ar focu' de bătrînețe și să-ți dea dumnezeu sănătate și o mireasă frumoasă.

Rise, să nu zică bătrîna că toți tinerii sînt dați dracului azi, o ajută și o clină mai tîrziu apuca bara, săltîndu-se : valiza i se lovi, dar nici nu se uită, o zgîrietură în plus. Trebuia oricum să-și cumpere alta.

2

Cînd se urni trenul, Emil se ridică în picioare, scoase capul și mai privi o dată peronul, voia să închidă geamul de fapt, auzise un glas, face curent în timpul mersului, și apucă să vadă un bătrîn care-și ștergea chelia de transpirație, cu o batistă cît un prosop, o tînără cu ochii foarte leneși, prefăcîndu-se că ascultă o voce de la geam, ai grijă Mimi, să nu faci tapaj pe acasă cît lipsim noi, căutînd însă o poziție cît mai cochetă, să se uite bărbații la ea, parcă-i scăpată de pe ecran, amice, spunea un tînăr la geamul vecin, făcîndu-i cu ochiul, fetița aceea ca o păpușă întindea cinga-ul, ajunsese cu el pînă la genunchi, Relu, Relu, vino să vezi, hai repede că se rupe, un bărbat care citea un ziar pe o bancă și care tocmai ridica ochii furios spre soare, pare-se fiindcă ardea prea tare.

Auzi în spate ușa compartimentului deschizîndu-se, trase geamul și se așeză. Omul care intrase purta ochelari, avea un rucsac și o valijoară de piele foarte elegantă. Întrebă, e vreun loc liber și deoarece nimeni nu răspunse că ar fi ocupat vreunul, își așeză bagajele după o clipă de așteptare, scoase o batistă și cu gesturi măsurate începu să se șteargă pe față murmurînd, ce căldură, ce căldură dom-le și le mai spuse că a văzut cînd se urca un accident. Nimeni nu părea interesat de ce spunea, dar el nu se opri și povesti mai departe, că așa pățești dacă nu te ferești, dacă știa că nu poate să urce, trebuia să roage pe cineva să fie amabil, ce dracu' așa ce-a făcut, după ce era și bătrîn și plin de bagaje, și-a mai frînt și piciorul și l-au luat cît ai clipi pe targa, ei na, e mai bine așa ? Venise moșu pe la vreo rudă, avea pesemne un copil la oraș, ai lui îl așteptau acum acasă și el și-a frînt piciorul.

În sfîrșit, nu vă supărați domnilor, care aveți un „Sport" de azi, n-am mai apucat să-mi cumpăr, abia am prins trenul. Și fiindcă nu răspundea nimeni, zise, poate pînă la ora asta n-au apărut ziarele, proastă e difuzarea, ce să mai vorbim. Oricum bine că e, ce ne-am face fără ziare, fără...

3

Avea o senzație neplăcută, poate dată de tăcerea aceea din jur. Omul care intrase ultimul, tăcuse descurajat văzînd că toți tăceau și citea o carte veche, cu scoarțele rupte aproape și pătată pe jumătatea superioară a coperții de grăsime. Unul de vreo patruzeci de ani se mișcă puțin pe locul său și vorbi mai mult ca să se afle în treabă, fiindcă vorbele lui erau singurele care nu mai spuneau nimănui nimic, nimic.

— Domnule e al dracului de cald, e înăbușitor nu știi ce să mai faci, e grozav. Oare așa o fi în toată țara? De dimineață era mai răcoare. De-asta mi-am luat haina. O să mă coc.

Un bărbat de alături scoase încet din buzunar o țigară, apoi un chibrit și după ce o aprinse, încuviință gonind fumul :

— Daaaaa....

Unul blond cu ochii cam prea mari se grăbi să aprobe cu un aer speriat. Altul cu o tăietură ușoară lîngă buza superioară rise puternic.

— Poți să crapi de căldură, nu altceva. Dar las-să fie...

Și iar, din ce în ce mai rar, mai spunea cîte unul ceva. Și tăcerea e a apăsătoare, fumul de țigară mai gros, chipurile mai nedeslușite. După un timp, lui Emil i se păru că toți au ațipit cînd deodată...

4

— Domnule, eu în viața mea nu am văzut decît un accident. Un accident ridicol aș zice. L-am văzut și nu-mi venea să cred. Eram tînăr, foarte tînăr chiar și o dimineață frumoasă și mergeam pe jos. Cotul șoselei era la cincizeci de pași înainte, tocmai mă împiedicasem de-o piatră și mă lovisem cam rău, mă durea piciorul și m-am uitat înainte, am zis, cincizeci de pași pînă la cotul ăla n-o să mor dacă merg și acolo să mă odihnesc. Am văzut o mașină însă și parcă mi-a trecut durerea, i-am făcut semn, stai neamule, ia-mă și pe mine, dar șoferul mi-a arătat cu degetul în jos, adică merge aproape și m-am gîndit, ce-ar fi să se răstoarne în vale, avea doi sau trei de cinci în număr și pe oblon mînjit cu vopsea roșie „Hai băieții". De partea cealaltă era o vale și dacă intrai în viteză, te bătea fericea. Am mai făcut cîțiva pași și-am auzit zgomot, am fugit și am văzut mașina aceea într-o poștură incredibilă. Niciodată nu mi-am putut închipui cum a ajuns în situația aceea. Era cu roatele în sus... pe cuvîntul meu.. era cu roatele în sus. Cît ai clipi s-au adunat vreo opt-zece oameni, toți întrebau, voiau să știe, habar n-am ce. Eu m-am suit într-un agud și am mîncat agude. Erau dulci, foarte dulci. Șoferul scăpase printr-o minune. Sărise din cabină cu o fracțiune de secundă înainte. Mi-a făcut semn cu unei cunoștințe, ei vezi, dacă te luam ? Avea doi nasturi rupți la bluză și spunea că și-a scrîntit un deget. Alături cîțiva oameni domnule, nu i-am putut niciodată înțelege, vorbeau cum să scoată mașina. Știu că am mîncat prea multe agude, după aia am băut și apă și trei zile am făcut subțire pe unde apucam, că nu puteam să stau locului, fără frica de a face pe mine.

Omul vorbise privind tot timpul cu o atenție obsesivă un șurub fixat deasupra capului lui Emil, care avea un sentiment al inutilității tot mai puternic. Descoperi pe bluza sport pe care o purta o ață albă și o apucă cu grijă dîndu-i drumul jos. Cînd ridică privirea, auzi un murmur slab. De fapt vorbea altul, bărbatul solid care spunea că a luat haina derutat de dimineața răcoroasă. I se zărea mustața puțin zbîrlită și două cute pe frunte și cîteva fire de păr alb. Avea un glas liniștitor și Emil trăia cu senzația că ascultă o poveste de-a bunicului. Doar că stîlpii fugeau, copacii fugeau, pămîntul...

— Se-ntîmplă, cîte nu se-ntîmplă de-astea, chestia asta mi-a amintit de ceva foarte de demult la care am fost martor. Vizitam un coleg și plecasem amîndoi cu bicicletele. Am văzut venind din față o mașină. O clipă o roată a mers pe margine, dar cînd s-a lovit de bornă.. parcă era un trucaj dintr-un film... ei da, domnule te-am crezut adineauri, fiindcă am văzut și eu în cazul ăsta ceva asemănător. Mașina era cu roatele în sus. Am fost primii la fața locului, nu mai țin minte, sau aproape primii..., șoferul a scăpat și aici. A avut o prezență de spirit formidabilă, eu cred că ușa nu fusese închisă bine și l-a catapultat afară, l-am văzut în aer ca un bolovan zvîrlit din praștie. Cînd am ajuns lîngă el rîdea puțin nervos. Noi am scos cîte o țigară, am tras bicicletele de-o parte și am început să jucăm cărți pe marginea drumului. Am avut un noroc grozav atunci. Am avut de trei ori care de ași ca să nu mai vorbesc de alte cărți. Era însă iarba umedă și murdărisem un valet și un nouă. După vreo oră l-au scos de acolo. Atunci am plecat și noi. De fapt gîndindu-mă, nici nu știu de ce am stat acolo pînă atunci...

5

— Ce coincidență ! Am văzut un asemenea caz, în tot cazul, de mai mulți ani, prin nord, plecasem într-o delegație sau cam așa ceva. Era de necrezut cum ajunsese mașina cu roțile-n sus. La fel, șoferul scăpase. Chestie de noroc în fond.

Vorbea ultimul intrat în compartiment.

Nu-mi vin în minte prea multe, spuse și se bătu cu palma peste frunte. Ba nu, stai, știu că am mîncat semințe multe atunci și că era acolo și o femeie care se agita foarte mult. Parcă o văd, purta pantaloni, eu nu pot să sufăr femeile cu pantaloni și de-asta n-am uitat-o și afară de asta s-a uitat urît la mine cînd i-am oferit semințe și ar fi fost cazul să se uite frumos, încercă o glumă și tot el avu singurul zîmbet silit, de circumstanță.

Încolo mașina armonică și șoferul vesel. Dracu să le mai priceapă !...

Cel cu tăietură la buza superioară începu gînditor să vorbească, după ce mai întîi își scuturâ pantalonul lovit de pantoful ochelaristului care zise pardon.

— Parcă-mi amintesc de-un astfel de accident. Da. Da, am văzut ceva asemănător, mai bine zis, clipa imediat următoare, cînd șoferul cu care eram a oprit mașina noastră, am văzut-o pe cealaltă peste cap, ca într-un spectacol de balet dintre cele mai grațioase o balerină pe post de mașină. Spun, am văzut-o și ăsta-i adevărul, doar ăsta, fiindcă pe urmă m-am culcat în mașină. Altceva nu mai țin minte, adică nu, pe volan scria „nicu, șofer prima". Exact, cu Nicu „Ce-ai mă ?"

„Nimic".

„Ce facem ? Ne oprim".

„Dă-i drumul înainte. Ai o mașină excelentă".

„Este ?"

Așa, își aruncase ochii, văzuse o mașină cu roatele în sus și-n jurul ei oameni, ar fi vrut să-i spună mai multe cumnatului său, să știi mă că nu mă pricep la mașini deloc, nu-mi place nici măcar să mă uit la ele, și de a ta puțin îmi pasă, dar n-avea timp. Găsise un cuvînt care-i lipsea. Se-ntîmplă uneori să cauți un cuvînt, să ți se pară că-l prinzi și el să-ți scape și deodată

FERNAND LEGER : „CEI TREI MUZICANȚI"

pe neașteptate să te-ntîlnești cu el. Atunci ești parcă paralizat. Un astfel de cuvînt căuta el de două zile. Și îl găsise surprinzător zăcînd aruncat pe marginea unei șosele... Accident !...

6

Și iar tăceau toți și doar mișcările lor și privirile lor trădau vioiciunea nefirească pe care fiecare o simțea. Lui Emil i se părea că fiecare stă la pîndă, o pîndă stupidă, habar n-avea pe cine trebuie să prindă. Musca aceea trecuse pe fruntea bărbatului cu tăietură la buza superioară și Emil era fascinat de perseverența zborului ei doar în jurul acestuia, aterizînd și decolînd pe fruntea lui. Începuse să numere. Cînd numără pînă la șapte, musca zbura, la șapte se așeza pe fruntea omului, avea și un loc preferat, cuta aceea mai adîncă, la doisprezece omul ridica mîna încet, imposibil, fără nici o intenție războinică și o gonea. Apoi iar... iar... Dar ce-i asta ? Musca schimbase brusc ruta și se oprise pe mîna blondului. Peste o clipă era pe tîmpla lui. O mișcare molatecă o izgoni. Veni din nou tot pe tîmplă. Ultimul nevizitat de ea o privea cu spaimă aproape. Blondul era cel mai puțin iritat de muscă. Omul de lîngă el bănuia însă că musca va veni la el: cel la care fusese o urmărea amuzat. Primul favorit al mustii se uita cu ochii mijiți în zîmbet. Emil trăia senzația aglomerării, a zîmbetelor, a spaimei, a chipurilor...

Începu să vorbească dar amuți fiindcă se speriase de glasul său. Îi era necunoscut, semăna cu un țipăt. Îi făcuse însă să întoarcă spre el capetele și lui i se păreau că semănau cu ale găinilor, mirate, cu ochi întrebători și puțin distrați. Nu le putu răbda privirile și de data asta liniștit le spuse, domnilor, nu vă supărați aș vrea să vă întreb ceva, eu vă par urît ?

Și tăcuse speriat de ce spusese

Ochelaristul vorbi și parcă scuzîndu-se, nu, nu, de ce, să vă spun drept mi-am zis de la început, uite un băiat simpatic, apoi bărbatul cu cicatricea aceea mică, chiar așa, pe cuvînt, de ce să-mi pară urît, ești chiar frumos, crede-mă și blondul timid, sigur, sigur nici vorbă să-mi pari urît, dar ce aveți, vă e rău cumva, și celălalt, nu domnule, de ce, nici nu m-am întrebat, mi-e indiferent. Privirile lor însă îl înconjurau, îl măsurau, îl chinuiau, erau pînză de păianjen și el nu voia să fie muscă, nu voia.

— Știți de ce v-am întrebat ? Nu trebuie să vă supărați pe mine ca să vă spun ce simt, nici nu știu ce mă face să vă spun, nu vreau să vă jignesc, sînteți bărbați bine, îngrijiți, observ, dar nu știu de ce îmi păreți urîți, foarte urîți, zău, nu-i vina mea...

Și tăcu supărat pe el, de ce să le spună asta lor ? Unor bărbați !... Mai bine tăcea. Uite cît de jenați sînt !... Și el era jenat și începu să le povestească un film, de care anterior îi întrebase dacă îl văzuseră. Avea nevoie să vorbească, fie și numai fiindcă îi zburau cuvintele cu o ușurință fantastică, părea că face cu ele covoare pe care le punea pe capul lor. Filmul era cu pistoale, polițist, se pomeni povestind amănunte pe care nu înțelegea cum le reținuse. Ceilalți îl ascultau, spuneau în gînd că e puțin sărit, dar îl ascultau, cuvintele alunecau pe lîngă ei, le asculta și musca aceea diabolică în cursele ei neîncetate pe fruntea, obrazul, nasul ochelaristului, care n-avea decît o grijă : s-o gonească cu un gest exasperat. Da, era unul din filmele polițiste bune, în care bubuiau mai puțin pistoalele și...

7

— O clipă tinere ! Știi, totuși, acum după ce m-am gîndit, am ajuns la concluzia că ești urît, nu fiindcă aș vrea să-ți plătesc cu aceeași monedă, dar cred că ești tot atît de urît ca mine, ca domnii de lîngă noi, care și mie îmi par urîți. Nu știu dacă s-a întîmplat ceva cu mine de azi dimineață, dar ăsta mi se pare că-i adevărul.

Vorbise bărbatul cu cicatrice, încet mestecîndu-și cuvintele. Emil rămăsese cu gura întredeschisă, uitase subit numele eroului, nici nu mai avea rost să-l spună, doar îl rostise de cîteva ori anterior, voia să treacă peste asta, să povestească iar...

Văd că dînsul a fost sincer cu dumneata. De ce n-aș fi și-n jurul ei oameni, ar fi vrut să-i spună mai multe cumnatului său, să știi mă că nu mă pricep la mașini deloc, nu-mi place nici măcar să mă uit la ele, și de a ta puțin îmi pasă, dar n-avea timp. Găsise un cuvînt care-i lipsea. Se-ntîmplă uneori să cauți un cuvînt, să ți se pară că-l prinzi și el să-ți scape și deodată ceput, uite un băiat simpatic, apoi bărbatul cu cicatricea aceea mică, chiar așa, pe cuvînt, de ce să-mi pari

Gib I. Mihăescu, V. Voiculescu și alții

Viață, Poezie, Proză

Viață !... Viața trece și noi uităm ce-a fost și cum a fost. În 1907 numele generalului Averescu era odios. El condusese represiunile armate împotriva țăranilor răsculați. Represiunile se soldaseră cu unsprezece mii de împușcați. începînd din 1917—1918 același nume era venerat de țărani. Generalul Averescu devenise, în timpul războiului, erou național. „Tata Averescu ne-a dus la victorie. Tata Averescu o sa ne dea pămînt. Să-l votăm pe tata Averescu". Unii îl votau pe tata Averescu, alții nu-l votau și se alegeau, la aceste alegeri din vara anului 1926. cu capetele sparte, cu oasele rupte... Uităm ce-a fost... Uităm cum a fost... Poate că fără uitare viața nu ar fi cu putință. Ori poate că ar fi

Acum zece—cinsprezece ani amintindu-mi de aceste întîmplări (care acum mi se par trăite într-un trecut foarte îndepărtat) am scris un roman de peste patru sute de pagini pe care l-am intitulat **Zi de vară**. Am scris acest roman de cîteva ori de la început pînă la sfîrșit și cînd mi s-a părut că l-am realizat l-am depus la editură și am plecat afară din București ca să mai scriu o carte. Nu peste multe zile m-am pomenit cu redactorul șef al **Editurii pentru literatură.** Venise la mine însoțit de doi redactori de la aceeași editură. „Tovarășe, v-am citit romanul **Zi de vară.** Dacă vreți noi îl tipărim însă trebuie să cunoașteți părerea noastră: romanul acesta nu e la nivelul lui Desculț". Ce mai era de vorbit ? Le-am cerut textul și l-am aruncat. N-am păstrat și n-am publicat o singură pagină. Trebuie însă să se înțeleagă că lucrările celor mai mari scriitori ai lumii nu sînt, și nici nu pot fi, egale între ele. Dar aceasta e o altă poveste.

În perioada de care vorbesc aci, — perioadă în care m-am ocupat intens de ziaristică, — am publicat volumul **Albe** mai mult pentru bucuria prietenilor și cititorilor mei decît pentru o satisfacție personală. Aci, printre celelalte poezii am publicat și una intitulată **Pasărea Verde,** de pe urma căreia am avut nu numai atunci ci și mult mai tîrziu mari și plictisitoare necazuri. Iată ce spuneam în această poezie :

Nu mai zbura, pasăre verde,
Nu mai cînta, pasăre verde,
Cuibul tău cald în palma mea
S-a topit ca un bulgăr de nea.

Pasăre verde, lasă-ți aripa,
Pasăre verde macină-ți clipa.
Cu palmele mele, cuibul tău
S-a prăvălit peste muntele rău.

Omor de om să fi făptuit și n-aș fi pățit cîte am pățit. La **Cafeul Corso** unde mă duceam pe la ora nouă (veneam la redacție la ora șase dimineața) să-mi iau istovit de nesomn micul dejun veneau și se așezau la masa mea cel puțin doi—trei tineri. „De ce ai scris **Pasărea Verde ?** Îți este, într-adevăr, indiferent dacă mîine vin la putere legionarii?". „Bine, răspundeam, dar din articolele mele de ziar se vede clar că sînt antifascist și că am mari simpatii pentru stînga și pentru comuniști". „Să lăsăm la o parte articolele. Acum vorbim despre poezie. De ce ai scris **Pasărea Verde?** Nu cumva ne pregătești o trădare?". Nu eram angajat cu nimic, față de nimeni, nu aveam deci nici ce trăda și nici pe cine trăda.

Au venit fasciștii la putere și au căzut fasciștii de la putere, a venit războiul și a trecut războiul. Am crezut că povestea cu Pasărea Verde luase de mult sfîrșit. Dar într-o zi iar mi-au auzit urechile : „De ce ai scris dumneata Pasărea Verde? Să nu ne spui că n-ai urmărit nici un scop". A fost o pură întîmplare **Pasărea Verde** simboliza în poezia mea primăvara, cînd viața izbucnește vînjoasă din pămîntul negru și gras, — nimic altceva decît primăvara. „Nu încerca să ne duci tovarășe, că nu se prinde. la noi nu se prinde". Da. Era adevărat. La ei nu se prindea. Nu se prindea nici o explicație oricît ar fi fost ea de limpede. Atunci nu mi-am dat seama că acești prieteni erau primii îndrumători care îmi ieșeau în față pe drumul meu literar. Mai tîrziu am avut foarte mulți îndrumători iar, la un moment dat era cît pe aici să devin eu însumi îndrumătorul altora. Am scăpat cu greu și numai în parte de această îndeletnicire.

Viață, poezie, proză !...

Acum treisprezece sau patruspezece ani cînd, după o lungă tăcere poetică m-am apucat din nou (mi-o cerea cu stăruință inima) să scriu și să public versuri am fost certat : „De ce scrii dumneata cîntece atît de triste? N-ai putea să fii mai vesel?". „Nu, n-aș putea".

Am scris din ce în ce mai rar poezii și într-o zi n-o să mai scriu de loc cîntece, (n-o să mai scriu nici cîntece triste, nici cîntece vesele, n-o să mai scriu nimic și n-o să mai supăr pe nimeni) Dar atunci mina mea va fi rece, inima mea va fi liniștită și cum voi sta mereu culcat nu voi mai avea nici umbră.

E timpul să mă întorc la anul 1933, — anul grevei muncitorești de la Griviția C.F.R. și al asasinării lui I. G. Duca. Greva a inspirat cîteva scrieri interesante însă, din nefericire, nici pînă astăzi nu-și are romanul său. Însă, și în această privință, nu numai scriitorii sînt de vină. Istoria Partidului Comunist Român n-a fost încă scrisă (in orice caz pînă la scrierea acestor pagini ea n-a fost publicată)

După asasinarea. pe peronul gării Sinaia a primului ministru I. G. Duca, guvernul a luat cîteva măsuri, prin care se încerca împiedicarea ascensiunii mișcării fasciste în țară, dar măsurile nu au fost duse nici măcar pe jumătate și nu au avut nici un rezultat. Procesul deschis asasinilor lui I. G. Duca a fost folosit de Garda de fier pentru a-și face o largă popularitate. În această perioadă fascismul și-a avut și el cîntăreții săi. Cînd șovăind, cînd nesovăind literatura a mers înainte. Unii scriitori au trecut pe lîngă evenimentele care frămîntau țara cu ochii închiși. ca și cum aceste evenimente n-ar fi avut loc, alții s-au alăturat stîngii. Cîțiva au trecut fățiș la dreapta. Bineînțeles s-au găsit destui care au încercat (unii chiar au izbutit) să se fofileze : cînd dreapta a fost în ascensiune și apoi la putere ei s-au declarat, cu discreție, oameni de dreapta, cînd evenimentele au luat altă întorsătură. au trecut la stînga.

Viață, poezie proză !...

Lucram la ziarul **Credința,** ziar ieftin care apărea dimineața, între orele zece și unsprezece și își întemeia popularitatea pe de o parte pe articolele polemice pe care le semnam zilnic cîțiva dintre noi, pe de altă parte prin faptele senzaționale din Capitală și provincie cărora le dădeam o largă însemnătate. În acești ani, destul de grei pentru mine, îmi duceam vara soția și copilul la Mangalia unde închiriam

pentru o lună o cameră mai mult decît modestă la vreun mangaliot. Marea era departe de locuința închiriată. drumul prăfos. gardurile rupte și strîmbe, casele mărunte, strîmte și de o curățenie destul de îndoielnică. Dar soarele era rareori acoperit de nori. cerul rămînea cu săptămînile senin și albastru. Nu era greu de găsit mîncare și puturile nu speriau pe nimeni. Pe plaja întinsă oamenii nu apucaseră încă să se înghesuie unii într-alții ca sardelele. (Aceasta avea să se întîmple mai tîrziu. în apropierea războiului, și mai ales după război cînd se părea că, într-adevăr. a fost descoperită, între multe altele. și marea). Mă întindeam și eu pe nisipul moale și fierbinte cîteva zile. Mă răcoream și eu în apa schimbătoare a mării. Prindeam și eu culoare.

Dintre prietenii mei mai în vîrstă Gib Mihăescu era acela care mă întreba cel mai des, cu invidie : „Cum de izbutești să prinzi atîta soare" „Stau cîteva zile la Mangalia" „Vara viitoare mă duc și eu". Era blond, și ca tuturor blonzilor, i-ar fi făcut plăcere ca măcar cîteva săptămîni să aibe obrazul bronzat

Pe Gib Mihăescu îl citisem în **Gîndirea** încă de pe vremea cînd trăiam la Roșiori de Vede și această revistă, de care aveam să fiu atît de atașat în anii de debut, apărea la Cluj odată la două săptămîni. Era, fără nici o îndoială, un scriitor nou, viguros, iar paginile lui nu puteau fi uitate mult după lectură. Auzisem despre el că trăiește la Drăgășani și-și cîștigă existența cu avocatura. Nici prin gînd nu-mi trecea că într-o zi îl voi cunoaște. că vom publica la aceeași revistă (el proză și eu versuri) și că, funcționari modești ai Ministerului Afacerilor Streine, vom lucra, aproape trei ani. în aceeași încăpere

Locuiam de cîtva timp în clădirea Sindicatului Ziariștilor din apropierea statuii lui C. A. Rosetti, într-o încăpere mai mare Cezar Petrescu, într-alta eu cu un frate mai mic, elev de liceu. Spălătorul era comun. În acest spălător intrînd într-o dimineață fără să bat în ușă (știam că la ora aceea Cezar Petrescu dormea) am dat peste un bărbat gol pînă la brîu care se spăla de zor. În primul rînd m-a izbit pielea lui neobișnuit de albă, de parcă ar fi fost de hîrtie. Pe urmă veselia. „Ha ! Ha !... Eu sînt Gib Mihăescu... Dumneata cine ești?". Mi-am spus numele. „Am venit aseară tîrziu de la Drăgășani și n-am găsit cameră la hotel. Am năvălit peste Cezar și-am dormit la el".

Am lucrat cu el în aceeași încăpere doi ani jumătate, aproape trei ani, am discutat multe nopți, i-am ascultat de nenumărate ori proiectele literare. Mulți, de teamă să nu fie furați, își țin în secret subiectele pe care le vor aborda. Gib Mihăescu nu era dintre aceștia. „Subiectele !... Subiectele nu mi le poate fura nimeni, sînt numai ale mele. Dintre toți care le-ar cunoaște numai eu știu ce să scot din ele".

Două din romanele lui **Rusoaica** și **Zilele și nopțile unui student întîrziat** au fost scrise nu în vreun birou elegant și spațios ci, sub ochii noștri, ai colegilor lui de funcție, în încăperea de care am pomenit puțin mai înainte. Mai scria și pe acasă, la masa din sufragerie sau chiar în pat. „Ha !... Ha !.. Mă odihnesc și în același timp scriu" **Rusoaica** a avut un succes răsunător în vreme ce **Zilele și nopțile unui student întîrziat** n-a împlinit nici pe departe speranțele editorului. **Rusoaica** nu s-a retipărit de foarte mulți ani și nici **Zilele și nopțile unui student întîrziat.**

Dacă ar fi trăit... Poate că dacă nu ar fi fost sortit pierzării atît de timpuriu, Gib Mihăescu ar fi ajuns să fie considerat unul dintre cei mai valoroși prozatori ai lumii contemporane. „Mîine plec la Mangalia. Dacă ai timp vino să mă vezi."

Totdeauna, de cînd mă știu pe lume, am suferit de lipsă de timp. N-am avut timp să mă bucur de ceea ce mi-a dăruit viața, n-am avut timp să mă bucur de viață însăși, n-am avut timp nici să iubesc și nici să urăsc, n-am avut timp să-mi mîngîi copiii și să-mi văd mai des părinții — și nu am avut timp nici măcar, acestora din urmă să le pun flori pe morminte — n-am avut timp să-mi șlefuiesc poeziile, n-am avut timp să-mi scriu mai frumos romanele, n-am avut timp să-mi gîndesc și să-mi chibzuiesc mai adînc articolele de ziar și pamfletele. Am lucrat și am trăit într-o continuă grabă. N-am putut înteți mersul înainte al timpului și nici nu am putut încetini mersul aceluiași timp. N-am avut timp să-mi pun urechea la pămînt și să-i aud glasul. N-am avut timp — uneori cu anii — să privesc luna, să mă desfăt uitîndu-mă la cer și la șuvoaiele lui de stele albe. Cu alte cuvinte n-am avut timp să trăiesc și acum nu am timp să mor. (Dar o să mor. Și consider că e bine ca oamenii să moară. Fără moarte, fără prezența morții printre noi viața nu ar avea nici o savoare.) „Dacă voi avea timp, nene Gib, voi veni negreșit să te văd". N-am avut timp să mă mai duc să-mi văd familia și, cu acest prilej, să schimb cîteva vorbe cu Gib Mihăescu. „Am să-l văd, — îmi spuneam, — după vacanță. Lucrăm amîndoi nu numai la aceeași instituție dar chiar în același birou". Zilele au trecut. Au trecut și nopțile. Criză de guvern. Remanieri. Crime senzaționale. Noi și grave violențe fasciste. Ca ziarist tînăr rîvneam să îmbrățișez această profesiune dificilă și să-mi fac un loc în presă. Dar ca să-mi fac un loc onorabil în presă trebuia să-i dovedesc patronului că sînt harnic, că sînt priceput, și — mai ales — că sînt prezent oriunde se întîmplă ceva care i-ar putea interesa pe cititorii noștri

Într-o zi, după ce coborîsem scările redacției și ieșind în Calea Victoriei mă pregăteam să trec drumul și să mă duc la Capșa (era ora la care. de obicei, îmi terminam munca din prima parte a zilei) cineva m-a bătut ușor pe umăr. Întorcînd capul l-am văzut pe Vasile Voiculescu. „Ai o jumătate de oră liberă?" „Chiar mai mult" ..Atunci vino cu mine pînă în Piața Victoriei să-l vedem pe Gib Mihăescu" „Dar ce i s-a întîmplat?" „Trage să moară" „Îl știam la Mangalia" „Din mersul lui la Mangalia i s-a tras totul". În Piața Victoriei am dat drumul mașinii și-am pătruns în cazarma gardienilor publici care. în cuprinsul ei. avea și un mic spital. Un gardian, bineînțeles, ne-a condus la etaj și ne-a arătat o ușă din multele aflate pe acel coridor: „Acolo se află domnul pe care îl căutați". Am intrat cu doctorul Vasile Voiculescu în camera aceea și. într-adevăr. pe un pat de fier, îngust, se afla întins „domnul pe care îl căutam". Era îmbrăcat într-o pijama colorată, deschisă la piept și sufla greu. Îl apăra de muștele care umpleau odaia un sanitar, ori. poate. tot un gardian public. Nu mai vedea, nu mai auzea și numai sufla greu, horcăia Am pus mîna pe fruntea lui plină de sudoare. Ardea ca focul.

Am rămas acolo, lîngă cel ce mai era încă Gib Mihăescu cam un sfert de oră. Aerul era cald și greu, muștele bîzîiau, și în preajma noastră se afla moartea. „Să mergem, mi-a șoptit Vasile Voiculescu, nu mai e nimic de făcut". A murit a doua noapte. Familia i-a luat trupul și l-a îngropat în cimitirul din Drăgășani. Mai tîrziu, cînd Gib Mihăescu începuse să fie uitat de toată lumea, l-am întrebat pe doctorul Voiculescu : „Cum de-a ajuns Gib Mihăescu să moară în Spitalul gardienilor publici?" „Dar unde voiai să moară? În nici un spital din București nu s-a găsit un pat liber iar la sanatorii cine să plătească? Atunci s-a ocupat de treaba asta Pamfil Șeicaru. L-a chemat la telefon pe Gavrilă și i-a expus cazul. (Gavrilă Marinescu era pe atunci Prefectul Poliției Capitalei) Acesta i-a pus lui Gib Mihăescu la dispoziție un pat și, pe de-asupra, a ordonat ca în camera aceea, pînă ce moare scriitorul, să nu mai fie repartizat nici un alt bolnav" I-am mulțumit doctorului Vasile Voiculescu pentru lămuriri. Dar, Doamne — Dumnezeule din ceruri cum era să bănui eu atunci ce chinuri grozave va fi silit să îndure acest om și în ce împrejurări tragice avea să moară?

Viață, Poezie, Proză.

Eram foarte tînăr cînd l-am cunoscut pe Gib Mihăescu și încă tînăr atunci cînd l-am văzut pentru ultima oară trăgînd să moară, întins pe un pat soldățesc într-o mizeră cameră în spitalul-cazarmă al Gardienilor puolici din București, — loc unde avea să moară din mila Prefectului Poliției Capitalei. Fusesem însă și mai tînăr cînd împrejurările mă puseseră față în față cu doctorul Vasile Voiculescu. Venit pentru a treia oară în București , pe la începutul lunii martie 1922, îmi găsisem de bine de rău. prin mijlocirea lui Gala Galaction, o slujbă la Fundația culturală din strada Latină. Această Fundație edita două reviste : una se chema **Lamura** și era destinată învățătorilor și preoților iar cealaltă, care se adresa unor cercuri mai largi din lumea satelor era **Albina.** Această **Albină** de după război nu era alta decît o nouă serie a revistei întemeiată, se pare pe vremea lui Spiru Haret, la care colaboraseră George Coșbuc, Petre Dulfu, Alexandru Vlahuță, Mihail Sadoveanu și încă mulți alți scriitori, trecuți de mult dincolo de zarea nevăzută care desparte viața de moarte. **Lamura** apăruse îndată după război cu doi directori : Alexandru Vlahuță și Ion Al. Brătescu — Voinești. Curînd după apariția **Lamurei,** Vlahuță murise iar Ion Al. Brătescu — Voinești se retrăsese. În perioada de care vorbesc de aceste două reviste (tipărite în zeci de mii de exemplare) se ocupau cîțiva institutori în cap cu Gh. D. Mugur. Birourile erau la parter și la etaj. În subsolul clădirii se aflau două sau trei camere micuțe pentru slugi și o sală mare, rotundă. Aci se aflau depozitate revistele. La o masă mare, începînd de pe la ora trei după amiază pînă noaptea tîrziu cîțiva învățători pensionari lipeau cu un fel de cocă adresele abonaților. Pachetele cu reviste erau trimise la gară cu o camionetă. În jurul acestei mese, prin excepție, mi se făcuse și mie un loc. Munca nu era grea însă aerul închis îmi dădea dureri de cap iar lumina puțină a becurilor atîrnate de tavan îmi vătămau vederea. Nu mă plîngeam nici de aerul greu și înăbușitor. nici de lumina puțină. De altfel dacă m-ași fi plîns aș fi primit de îndată răspunsul : „Dacă nu-ți place n-ai decît să pleci". Să plec. unde ? Locuri de muncă erau dar trebuia să umbli multă vreme cu limba scoasă pînă să găsești unul.

Din toate întîmplările pe care le trăisem mă alesesem cu cîte ceva, — cu o mai bună cunoaștere a vieții, cu o învățătură folositoare, cu o metehnă, cu suferință. cu amintiri care nici ele nu erau ușor de purtat în memorie. Astfel, din vremea trăită la Turnu Măgurele, și mai ales din iarna pe care o trecusem în acest oraș, după ce plecasem de la mătușa Șurcan. la doamna Clementina Balosache. rămăsesem cu niște cumplite reumatisme. Și cum să nu rămîn ! Casa nu era casă ci bordei. Vara bordeiul era răcoros însă iarna... Iarna pereții lui musteau apă. Mă trezeam spre ziuă înghețat sloi. Acum picioarele mi se umflaseră, abia mergeam. În schimbul unor servicii pe care urma să i le fac cîneva m-a recomandat lui Vasile Voiculescu. „Ia-l în colonie... O să..." (Aici mă văd nevoit să dau alt curs povestirii pentru a nu dezvălui, înainte de vreme, ceea ce am de gînd să le povestesc cititorilor mei în romanul **Țărmul sălbatic).**

zaharia stancu: memorii

Durata și spațiul acestui popor

(Urmare din pagina a 3-a)

„lucrări" asupra unui cititor dispus să renunțe la mentalitatea „consumatorului" de cărți și să accepte statutul unui receptor pregătit pentru meditație și pentru reveniri fecunde la versuri și pagini de valoare.

3. Încerc sentimentul deplinei angajări intelectuale, politice și ideologice, confruntînd pentru mine și pentru proiectele mele concepțiile fundamentale ale literaturii contemporane. Cred în destinul literaturii române și în disponibilitățile scriitorilor noștri, independent de generație : cred în operele autentice concepute sub semnul talentului și al cinstei, al încrederii în principiile morale, de dreptate și echitate, ale socialismului ; într-un cuvînt, am sentimentul că particip la afirmarea unei literaturi capabile de **altitudini,** de o respirație aprinsă, deloc neutră și cabotină, o literatură a cunoștințelor și talentelor. Conceptele acestei literaturi se cer examinate nuanțat, fără pripeală și fără aprehensiuni, fără prejudecăți, în spiritul rigorii și al comprehensiunii științifice, proprii gîndirii noastre.

4. Numele lui Zaharia Stancu mi se pare că ilustrează elocvent și convingător ideea unei creații care a pregătit dimensiunile literaturii de azi. La acesta îl alătur pe Miron Radu Paraschivescu, pe Marin Preda, pe Eugen Barbu și, mai înainte de aceștia, pe scriitorii chemați să anunțe un timp și o literatură consacrată omului și orizonturilor lui revoluționare. Poate că de la Mihai Eminescu, literatura noastră s-a pregătit pentru a **redescoperi virstele omului,** sentimentele și revoltele lui, proiectele lui, istoria și sacrificiile, țara și culorile ei.

5. Nu e, cred, o operă anume, de căutat într-o istorie literară a ultimelor decenii. Mai degrabă deschizătoare de căi pentru experiența literaturii de azi și de mîine ni se pare participarea și concertarea tuturor conștiințelor cinstite care în anii de după Eliberare au gîndit și dăruit cărți, unele inegale, altele scrise cu mîini tremurate, toate însă crezînd în istoria de azi a României socialiste. N. Labiș sau Tudor Arghezi, Nichita Stănescu sau Adrian Păunescu, Vladimir Streinu sau Al. Philippide și mulți alții, crezînd în scrisul lor, au alcătuit dimensiunile unei literaturi. Mai auzim încă sunetele din **Nicoară Potcoavă** și confruntăm scrisul lui Sadoveanu cu al celor tineri ; ei se numesc D. R. Popescu sau Fănuș Neagu, scriitori înzestrați, martori și contemporani ai timpului nostru.

6. O literatură unde **Moromeții** reafirmă vocația realistă a prozei românești și unde **Desculț** consemnează virtuțile unei proze poetice, o literatură unde au scris Lucian Blaga (reascultăm „Mirabila sămînță", invitație patetică spre poezie !) și Tudor Arghezi nu e o literatură săracă. Ea a înregistrat experiențe multiple și confruntările acestei literaturi — într-o istorie dramatică și generoasă — nu au fost lipsite de mărturii exemplare.

7. Nu au fost puține dificultățile provenite dintr-o estimare simplificatoare și egalizatoare a valorilor spirituale : printre acestea și literatura, destinată uneori, într-o perioadă de mult depășită și categoric infirmată de istorie, unei misiuni sarace și vulgarizatoare. Poate că e de observat că în urmă cu un deceniu și jumătate eroarea (literatura nu a ținut seamă de această eroare și operele au apărut adesea în ciuda unor denaturări) cu cele mai întinse repercusiuni a fost de fapt devalorizarea rostului social al literaturii prin neglijarea specificului și puterilor ei, prin ignorarea specificului acestei forme de artă chemată să comunice cu mijloace unice, edificate după legi inebranlabile ale creației și ale reprezentării lumii în laturile și procesele ei vitale.

8. Programul criticii literare de azi, cred, nu poate fi elaborat în absența recomandărilor teoriei literare. Conceptele teoriei literare marxist-leniniste, experiența meditației teoretice românești invită la examinarea, potrivit cu devenirile literaturii de azi, a unor categorii fundamentale ale creației și a factorilor angajați în actul creației literare. Statutul scriitorului, responsabilitatea sa estetică și civică, revelarea raporturilor umane. care configurează universul etic și spiritual al societății socialiste românești, formarea unui receptor avertizat, problemele difuziunii culturii ; factorii instituționalizați concertați în acest domeniu al comunicării și transmiterii valorilor artistice : edituri și editori, reviste și explorarea căilor orientate spre cititor etc., interesează în acest spațiu al funcției sociale a literaturii.

9. Nu e foarte ușor de răspuns în spațiul acestei serii de întrebări. **Realismul există în timp și modelat de istorie.** Un realism abstract, un fel de permanență (valabilă mai mult oratoric) mai puțin controlabilă a categoriei mi se pare o ipoteză prea puțin convingătoare. Înclin să văd realismul ca o categorie istorică, validată în experiența scriitorilor. Realismul literaturii noastre contemporane nu mai poate fi, în fond, același cu al precursorilor. Independent de valoarea operei lui Liviu Rebreanu sau Camil Petrescu, Pavel Dan sau Hortensia Papadat-Bengescu etc., realismul operei lor nu poate fi neapărat soluția scriitorului de azi. Un realism dinamic și activ, un realism chemat să interpreteze fenomenele și procesele, deschis spre dimensiunile viitorului, un realism apt programatic unei re-creări active a timpului și spațiului nostru istoric, un realism filozofic se cristalizează artistic cu mijloace de expresie diverse, noi, într-o reprezentare complexă a vieții.

10. Primul îmbold a fost de a relua într-o lectură atentă și responsabilă un text pentru un volum intitulat (deocamdată) „Categoriile și problemele teoriei literare contemporane". E un volum unde „sumarul" unui curs de teorie literară (disciplină azi de primă însemnătate și vitregită, paradoxal, în „planurile de învățămînt" ale universităților !) se convertește într-o suită de eseuri despre componentele și conceptele literaturii de azi.

11. Anevoioasă obligație ; dar să riscăm un răspuns : literatura contemporană își stabilește destinul istoric afirmînd timpul și oamenii lui, durata și spațiul acestui popor.

TEATRU

Starea de destin

Dramele sînt așa de bine croite, acțiunea se pliază perfect, pînă la cea din urmă replică, încît, fără să vrei, te întrebi : cine-o fi servit de manechin tragediei grecești ? E clar că avem de-a face cu aceeași osatură, ca de cariatidă, și autorii doar veneau să-i arunce pe umeri tragedia și s-o ajusteze pe talie, în genunchi, și ținînd vreo clamă în dinți. Am lăsat mai la urmă partea estetică a problemei, deși în tot ce am făcut pînă acum n-a fost decît o încercare de estetică a tragediei eline. Ce însemna **frumos** pe vremea aceea ? E știut că filozofii antici vedeau în frumos echilibrul, măsura și ordinea, păstrarea unor proporții și îmbinarea tuturor acestor calități cu utilul. Era frumos ceea ce putea să servească de minune scopului pentru care a fost creat. Oamenii erau frumoși dacă, pe lîngă un echilibru al formelor, dădeau dovadă și de un echilibru moral. Esop era frumos, teoretic. Nenumărate pilde de frumusețe și nenumărate sugestii ne oferă plastica antică. Amforele, și vasele grecești s-au conservat ca niște muzee în miniatură, pinacoteci întesate de tablouri al căror ulei, măcar c-a fost băut, le-a dat un lustru, pe dinăuntru. Nu cred că toți grecii or fi arătat ca Apolo de Belvedere. Cred că mai degrabă se întîmpla să vezi în cvadrigi Dimoși cu nasul coroiat, slabi și negri, decît efebi ca cel din muzeu. Exista însă un manechin frumos în concepția creatorului popular, ca o proiecție a unor năzuințe spre desăvîrșire și pe el au fost mulate costumele eroilor, în serie. Cu cîteva mii de ani înainte, nu mai departe decît la Susa, era frumos ceea ce întrecea măsura, ceea ce era colosal și striveu. Grecii sînt primii care aduc frumosul la proporțiile minții noastre ; chiar și astăzi noi măsurăm talii, ochi, sîni, suflet, durere, cu măsurile lor. Aceleași legi vor sta și la baza dramei eline. Ea e frumoasă pentru că are mersul maiestuos, ca de cariatidă ; și, întocmai ca aceasta, falnică sub capitel, duce pe cap un destin de piatră de care parcă nici nu-i pasă. Ce dacă, în realitate, Antigona o fi fost cocoșată și toată drama a constituit-o moartea vreunei capre pe care o păștea ? Aceste tragedii mărunte, de familie, luate din viața de fiecare zi, au fost împinse în zona generalului uman, ridicate la proporții mitice. Același proces de echilibru, măsură, ritm.

Curios că tragedia antică este echilibrată dar în același timp rămîne tragedie. Termenii parcă se exclud. Starea de tensiune e dată dintru început : pentru că avem în față niște oameni care sînt nesiguri pe viața lor, pe soarta lor, care e în mîna zeilor și oricînd se poate întîmpla ceva. Nesiguranța de animal hăituit naște frica și spaima. Nu-i vorba însă de angoasa modernă. Din punct de vedere existențialist, eroul antic e un placid. El nu se teme de moarte, lumea nu i se pare absurdă, nici ciudată, ci numai nedreaptă. Nu se resemnează, ci luptă. Neliniștea provine din faptul că ceva planează asupra lui, nu moartea, ci voința zeului. Din punct de vedere structural, fiecare piesă va începe pe un teren deja minat. De aceea — nesiguranță și iritare. Orice conflict s-ar închega, va fi oricum, dramatic. Putem vorbi de o predestinare tragică a personajului antic din cauza acestei inferiorități. În același timp dîrzenia lui, lupta pînă-n pînzele albe. Nimeni nu-i mai puțin liber decît eroul tragediei antice. În același timp, nimeni nu-i mai bîntuit de patimi decît acesta. Foarte multe piese sînt expresia unor răbufniri pe linia unui singur sentiment care întunecă totul.

Îndreptarea acestor eroi tragici, fie că se săvîrșește fie că nu se săvîrșește, este în atenția creatorului. Se urmărește o perfecțiune morală ; am amînti aici ceea ce Kant dădea ca exemplu de suprem atribut al omului : „cerul înstelat deasupra și legea morală din noi". Pentru păstrarea acestei legi morale luptă tragicii greci, uitîndu-se și inspirîndu-se și de la morali și de la imorali, ba mai degrabă de la aceștia din urmă, mai apți pentru tragedii. O experiență interesantă am putea face „moralizînd" fiecare piesă în parte. Ce s-ar fi întîmplat dacă Jason s-ar fi întors lîngă Medeea lui, conform legămîntului de căsătorie, consimțit de bunăvoie și nesilit de nimeni ? Dacă doamna Clitemnestra l-ar fi primit pur și simplu cu brațele deschise pe Agamemnon, așa cum se cuvine să facă o soție iubitoare ? Dacă Antigona s-ar fi ales doar cu o mustrare părintească, jurîndu-se că altă dată, orice ar fi, n-o să mai pună mîna în foc pentru alții ? Dacă Prometeu ar fi întors focul furat, cu scuze ? Și așa mai departe.

Evident, noi, ca oameni moderni, ne-am simți mult mai bine, știind că măcar patru tragedii antice au fost recuperate. Însă echilibrul dramatic e în suferință. Frumosul mai constă, în piesele vechi, în boltirea extraordinară a vieții sufletești, părînd să închipuie o cupolă aparte și independentă, sub care insul vine să aducă prinoase și jertfe. Uneori, de cele mai multe ori, își jertfește propriul trup, numai să aburească frumos această boltă înstelată.

Zenon avea următoarea părere despre lume : „Există mai multe lumi dar nu există spațiu gol. Natura tuturor lucrurilor constă din calitățile cald și rece, uscat și umed, care se prefac unele în altele. Oamenii s-au născut din pămînt, iar sufletul este alcătuit dintr-un amestec al calităților susnumite, fără ca nici una să domine asupra celorlalte". La fel de simplă este și tragedia greacă, unde calitățile sînt caldul și recele, uscatul și umedul. Iar în sufletul protagoniștilor se întîmplă combinațiile susamintite. Zenon însuși ar fi apreciat senînătatea tragediei grecești, chiar în momentul cînd el personal era pisat într-o piuă. Căci spune Diogenes Laertios : „Rău te-a strivit : dar ce spun ? trupul tău, nu chiar pe tine". Acea soartă avea să aibă întreaga tragedie greacă. **Moira,** care plana, plana, dintr-odată a strivit-o : trupul ei, pentru că spiritul acestor dumnezeiești plăsmuiri s-a înălțat din piua unui țărm stîncos și încă mai vine spre noi. Ne va ajunge din urmă și ne va și întrece.

Marin SORESCU

ARTE

FERNAND LEGER :

„MAREA PARADĂ"

MUZICA

Sunet — ritm — ethos

Spuneam altădată că orice flux muzical ne angajează conștiința pe un parcurs cu pante, cotituri și puncte de oprire obligatorii ; înregistrăm în acest fel un mesaj pe care-l decodăm treptat în funcție de orizontul său semantic și de fondul nostru aperceptiv. Însemnarea mesajului în timpul obiectiv este în principal opera **ritmului ;** cu cît acesta va marca mai neconfundabil prezența voinței omenești, cu atîta șansele mesajului de a pătrunde eficient în conștiința ascultătorului vor spori.

Marea forță a jazz-ului derivă tocmai dintr-o uluitoare organizare ritmică. Dacă avem curiozitatea să cercetăm celelalte elemente de limbaj vom constata aproximativ următoarele : melodic, jazz-ul — excepțînd fondul popular al **blues**-urilor și **spirituals**-urilor — nu este deosebit de interesant ; el poate prelua cam orice tip de intonații, de la muzica de café-concert la organizarea dodecafonică, fără a se fi dovedit însă prea inventiv în nume propriu (nici nu era nevoie și voi încerca să arăt mai jos de ce). Armonicește, gramatica sa e relativ limitată — constatăm și aici multe împrumuturi — și evoluează destul de lent. Forma muzicală pe de altă parte se vădește de un conservatorism remarcabil, nedepășind decît extrem de rar conceptul variațional. Ajungem însă la **sound** (sunetul, timbrul personal) care în jazz este o dată **sine qua non.** Nu există artist sau formație de oarecare importanță care să nu fi propus un **sound** original. Dar **sound**-ul exprimă individualitatea, nu genul. De fapt, căutările asupra sunetului se constituie în trăsătură caracteristică întregii muzici a veacului 20, trăsătură observabilă atît în **musica seria** cît și în cea ușoară. Deci nu **sound**-ul poate explica eficiența și caracterul jazz-ului.

Toate elementele mai sus enumerate — din care unele relativ banale în ele însele — intră într-o organizare ritmică de la o subtilitate și o prezență neatinse poate în nici-un alt domeniu al muzicii. Raportul între omul de jazz și sunetul produs de el are ceva din legătura între panteră și prada ei. Cea mai anodină succesiune melodică va fi produsă de artist într-o originalitate ritmică desăvîrșită. Finețea succesiunii duratelor și a repartizării accentelor, fantezia și precizia modurilor de atac, balansul caracteristic (**swing**-ul), pe care atît individul cît și formația bine rodată îl pot crea, înscriu evenimentul sonor într-o organizare temporală care prin ea însăși (și dincolo de aparenta banalitate a melodiei sau armoniei) poartă mesajul unui ethos perfect caracterizat, al unei pofte de viață și al unei candori unice. Care n-ar avea valoare dacă nu ne-ar fi împărtășit în cea mai deplină puritate și simplitate sufletească ; ceea ce de la un punct încolo ne apropie de măreția spirituală.

Cred — pe de altă parte — că aventura improvizației este importantă în jazz mai mult la nivelul creației decît al execuției (cele două aspecte nu se confundă !). Rezultatul improvizației se arată a fi — în cazurile fericite — la fel de perfect ca și în cazul în care totul ar fi fost scris ; nu se scrie pentru simplul motiv că nu există scriere aptă să fixeze nenumăratele transformări și subtilele nuanțe și culori pe care așii jazz-ului le impun sunetelor. Dar totul se petrece în cadrul unui stil atît de puternic încît libertatea artistului are un cîmp mult mai limitat decît se crede de obicei. Mă interesează improvizația ca atelier necesar creației obiectului perfect definit și nu ca sursă de imperfecțiuni. Că artistul infuzează viață unui text finisat sau că finisează obiectul memoriei sale sub ochii mei (alegînd poate dintr-un șir de variante pe care le-a mai avut cîndva prezente în conștiință) rămîne la urma urmelor un fapt secundar. Iar **free-jazz**-ul, în măsura în care exploatează negația formei, negația relației armonice, negația sensului melodic și de fapt negația substanței, provoacă aceeași excitație pe care o provoacă vederea unui incendiu devastator (Neron făcea și el poezia lui). Un incendiu ritmizat anarhic. Cînd nu devine puerilă colecție de automatisme.

Am căutat însă să discern unele din notele proprii jazz-ului adevărat. Artiștii foarte mari care au prilejuit considerentele de mai sus se numesc Duke Ellington, Dizzy Gillespie, Thelonious Monk, Art Blakey ; și delicatul poet al sunetelor, tînărul vibrafonist Gary Burton.

Pascal BENTOIU

ARTE

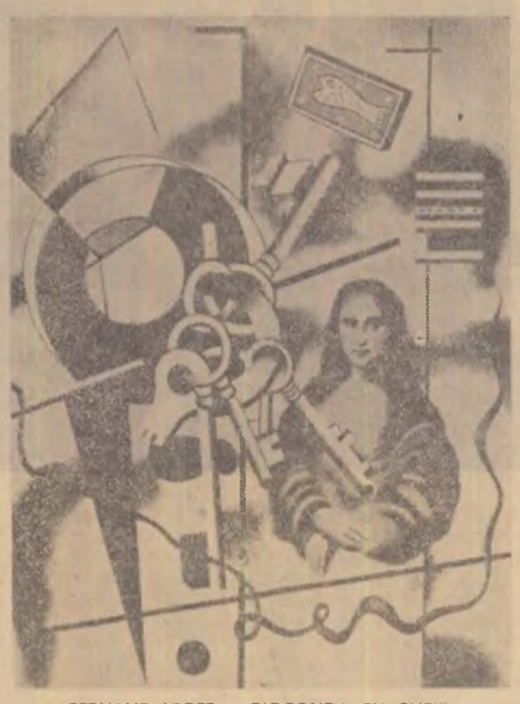

FERNAND LEGER : „GIOCONDA CU CHEI"

ARTE PLASTICE

Mihail Laurențiu

Unul din sculptorii de talent la care mă refeream, indirect, în articolul de săptămîna trecută, intitulat Școala de la Măgura, era și Mihail Laurențiu. El are vocația sculpturii deschisă spațiului liber, a dovedit-o, o dovedește și acum. Există, în cele mai multe din lucrările lui, cu intenție declarată sau nu, o dorință organică spre întregirea privelиștilor naturale, sentiment propriu viziunii monumentale. Ceea ce îl unește de asemenea de colegii săi de la Măgura, de unii dintre ei, cei mai dotați, este chiar o anumită coincidență tematică. În acest fapt văd un lucru îmbucurător. Este efortul unei generații, canalizat, prin afinități de spirit, către reluarea, mereu mai bogată, a cîtorva motive. La realizările de pînă acum, în care a excelat, spre exemplu, un George Apostu, se adaugă și experiența lui Mihail Laurențiu, aportul său fiind substanțial, original. Problema cheie care-l preocupă și pe el, aș denumi-o, a cuplului, observat în toate înlănțuirile lui, în toată diversitatea motivelor posibile. Bărbatul și femeia, în compoziții sau portrete de sine stătătoare, abundă și domină orizontul creator, îl impregnează cu o susținută atenție și dăruire. Feeria nunții, a horelor de mirbasă, reculegerea maternală, triada familială sînt, în concepția sculptorului, tot atîtea posibilități de convertire la emoție. Specifică în arta sculpturală a lui Laurențiu, dincolo de similitudinile evidente, de esență, este o anumită detașare copilărească, adolescentină mai bine spus, față de subiecte. Personajele lui, cu grație de amforă străveche sau subțirime, delicatețe de fus cu aromă de basm, trăiesc viața cu o candoare autentică, un fel de joc în sensul cel mai bun al cuvîntului, îi stăpînește pînă în miezul ființei, îi aureolează cu o insetată dorință de plenitudine. Un zîmbet interior, curat în plinătatea lui nedisimulată, veșnicul și enigmaticul zîmbet adolescentin, încă nefulburat de încercările potrivnice, stăruie și iradiază din orice făptură. Simplitatea imnică, frustă, victorioasă fără contorsionări, ni se transmite cu încredere. Un tors adamic, echilibru de patru ovoide pe o verticală întreit crestată, simplifică starea de grație, stabilitatea precară de virstă, beatitudinea laică. Eva feciorelnică își face din grozavul șarpe biblic o cingătoare scînteietoare, mîinile ei alintă pisicește mărul fatal, confundîndu-l cu un simplu ghem de lînă colorată. Convertirea sau primejdia, implicit legate de aceste două reprezentări, sînt surprinse în faza lor de ambiguitate suportabilă, detașată, melodioasă. Nu este un refuz al gravității, o polemică deliberată cu el, ci pur și simplu reflexul unei certe disponibilități pentru euforia sănătoasă și vitală a unei virste unică și frumoasă între toate. Alte lucrări, la fel de realizate, confirmă adîncimi de un ordin deosebit. Figura feminină din „Cîntec românesc", un fel de linie a norocului într-o uriașă palmă deschisă, indică un Laurențiu iubitor de simbol. Esența însă, rămîne, cel puțin deocamdată, aceeași. Surprinde plăcut la acest sculptor, familiarizat cu formele umane riguros compuse, multele desene-proiect. Culoarea, execuția lor atentă, armonioasă, vădește ochi de pictor. Și multe din sculpturi, de altfel, beneficiază de această trăsătură, oarecum neașteptată la un sculptor, efectul de culoare fiind urmărit cu insistență. Așteptăm în continuare, să vedem pînă unde va merge, în acest sens, artistul. Sculptor format, în ascendență, Mihail Laurențiu va ști, nu mă îndoiesc, să-și fructifice multiplele aptitudini.

Grigore HAGIU

ARTE

revista străină

● **LE MONDE** (6nov., a.c.). A început sezonul premiilor literare în Franța. Prima distincție, Marele Premiu al romanului, a fost atribuită recent de către Academia Franceză lui Jean d'Omersson pentru romanul-parodie **Gloria imperiului.** Născut la Paris în anul 1925, Jean d'Omersson a debutat în lumea literelor franceze în urmă cu cincisprezece ani făcîndu-se remarcat ca romancier, eseist și publicist. În prezent el este funcționar al U.N.E.S.C.O.-ului, conducător al revistei **Diogene** și colaborator permanent al revistei **Les Nouvelles littéraires** (seria nouă) semnînd rubrica **Le Monde des livres.**

● **(7—8 nov., a.c.).** Douăzeci și patru din cele douăzeci și șase de gravuri expuse la galeria Theo din Madrid, cu prilejul aniversării a 90 de ani de la nașterea lui Picasso, au fost tăiate cu cuțitul sau stropite cu acid. Se apreciază că pierderile provocate de acest nemaipomenit act de vandalism ating 6 milioane pesetas (aproximativ 500.000 franci). Autorii — acțiași care în ziua de 29 oct., a.c. au devastat trei librării madrilene cunoscute pentru vederile lor progresiste. Menționăm că acest „comando de luptă antimarxistă", cum se supraintitulează, este încă în libertate în timp ce criticul de artă Jose-Maria Moreno Galvan este în închisoarea Carabanchel pentru vina de a fi pronunțat în clădirea universității o conferință în onoarea lui Picasso.

● **AURORA** (nr. 20, 15 oct., a.c.). Publicația reproduce mai multe lucrări aparținînd pictorului gruzin Niko Pirosmanașvili însoțite de un eseu semnat de cunoscutul scriitor sovietic Konstantin Paustovski. Niko Pirosmanașvili s-a născut în anul 1862 într-o familie de țărani din Kahetia. Începe să studieze lucrările zugravilor la Tbilisi învățînd să picteze firme. Împreună cu pictorul G. Zaziașvili deschide pentru scurtă vreme un atelier. Duce o existență nomadă și-și cîștigă existența pictînd firme, decorînd pereții cramelor și ai restaurantelor. Puținele date biografice care se cunosc despre el sînt compensate prin numărul mare de legende puse pe seama acestui artist care n-a cunoscut niciodată nici tehnica picturii profesioniste, nici arta gruzină contemporană lui. Luna aceasta sala Dalles găzduiește o expoziție a operelor lui Niko Pirosmanașvili.

● După **Lysistrata** și **Lăsați-mă să cînt,** Teatrul de comedie muzicală din Odesa pregătește un nou spectacol în colaborare cu artiști români. Este vorba de un spectacol muzical despre celebrul tragician englez Kean, la care își vor da concursul maestrul emerit al artei N. Constantinescu, maestrul de balet E. Bănescu și pictorul scenograf Dan Nemțeanu.

● **PRISMA** (nr. 8, a.c.). Un fragment din Biblia lui Ulfila a fost descoperit în localitatea Speyer din R.F.G., într-o ladă cu moaște aparținînd capelei Sf. Apra. Manuscrisul original, scris în limba gotică cu litere de aur și argint pe pergament purpuriu se află în posesia Bibliotecii universitare din Uppsala (Suedia). Din cele 330 pagini, cîte se presupune că a avut valorosul document, s-au păstrat pînă în prezent numai 187 pagini. Se crede că fragmentul descoperit la Speyer reprezintă o continuare, și anume p. 188.

● La Lüdenscheid în R.F.G. a fost deschisă recent o Expoziție internațională a casei de plastic (ika 71). Printre punctele de atracție : „bio-domul" (care se înfățișează sub forma a două conuri prevăzute cu ferestre-balon și mobilă „șifonabilă" care se mulează după forma corpului ; pe acoperiș cresc flori și legume), casa „Orion" (în formă de stea), casa „Rondo" (o construcție de trei picioare care poate fi agățată și pe schele), casa „copac" (destinată regiunilor sinistrate) și casa „Futuro" (cu multiple posibilități de utilizare — de la cabana de vînătoare și pescuit pînă la motel).

● **LES NOUVELLES LITTERAIRES** (8 oct., a.c.). În lipsa unor subiecte originale, o seamă de regizori străini și-au înscris în programul de lucru ecranizări ale unor opere mai mult sau mai puțin celebre. Astfel, dacă Arthur Hiller turnează în Spania un nou **Don Quijotte** cu Sophia Loren și Peter O'Toole în rolurile principale), Georges Moustaki debutează pe ecran în dubla calitate de interpret și coadaptator al romanului **Mediants et orgueilleux** de Alber Cossery. În Statele Unite fac vîlvă încă de pe acum intențiile echipei care a realizat **Zizi** și **My fair lady** de a ecraniza (sub forma unei comedii muzicale) **Micul prinț** de Saint-Exupery. **Les Enfants du Paradis** de Carne-Prevert a intrat de asemenea în atenția regizorilor americani. În Franța, Annie Girardot considerată (după succesul obținut cu **Mourir d'aimer**) drept „interpreta ideală a literaturii feminine" va deține rolurile principale în ecranizările **Les Feux de la Chandeleur** de Catheryne Paysan și **La Mandarine** de Christine de Rivoyre. Mafia și urmașii lui Scott Fitzgerald pun deocamdată sub semnul întrebării apariția unor ecranizări ca **Marele Gatsby** și **Nașul**, cunoscutul roman al scriitorului Mario Puzo.

u. v. z.

PRETEXTE

Mama de sîrmă

O experiență a dovedit că puiul de maimuță, crescut fără mamă, se adaptează situației hrănindu-se cu un biberon plasat în locul unde instinctul caută mamela naturală. Alături, experimentatorii au așezat un alt manechin imitînd neamul simiesc — acesta de catifea însă și fără biberon.

Două propuneri deci : o mamă dură, dar care dă cevo, și alta, gratuită, o mamă de lux, cu pielea moale, bună și mîngîietoare.

Dacă se produce un zgomot puternic, puiul de maimuță se refugiază speriat la pieptul momiței de catifea, unde „e cald și bine" și unde se simte la adăpost. Aceasta e lecția naturală.

Testul depășind în înțelesuri s era experienței științifice, noi vom căuta morala ca într-o fabulă.

Cînd i se face foame, puiul de maimuță dă fuga și suge la mama de sîrmă, cățărîndu-se, nu prea încîntat, pe corpul ei urît și plin de ghimpi (ascuțiți cu pila, desigur, antipatia „subiectului" să fie cît mai mare și concluziile cît mai evidente) Odată satisfăcută nevoia fiziologică, acest mic strămoș al nostru (pezevenghi și profitor) se apropie și de păpușa ailaltă, de catifea, o cercetează în joacă și în cele din urmă se ghemuie la pieptul ei catifelat, lipsit însă de orice sursă de hrană. Aici se simte cel mai bine, ca-n sînul lui Avram, blana e mătăsoasă, primitoare, caldă — nici nu se compară cu ghimpii celeilalte. O ii avînd ea lapte, săraca, dar nu se compară !

Să stăm acum și să ne gîndim puțin și la noi, descendenții... Să ne gîndim de pildă la omul care produce, muncind din greu și la omul de pluș care stă într-un frumos fotoliu de pluș. La cine se aleargă după ce s-au tras foloase dinspre partea celui dintîi ? Unde se simte mai bine, ingratul, dacă nu între labele de pluș ale fotoliului birocratic ?

Recunoștința sau gratitudinea e o foarte tîrzie și de aceea o încă neîndeajuns de consolidată cucerire sau calitate umană. Se pare că tot ce mai ține în noi, de maimuță, depinde de alegerea instinctuală a culcușului cald și comod — dar noi am văzut oameni veritabili, fii ai mamei de sîrmă simbolice, înțelegînd și iubind asprimea acesteia din urmă —, am văzut acest lucru, deslușind în el semnul cel mai sigur al spiritului omenesc.

AMFION

SPORT

N-aveți nici o grijă, nu vă mîncăm

Atmosfera din jurul meciului de mîine, al echipei noastre naționale, atinge culmile grotescului. Datorită felului incalificabil în care s-au comportat cîțiva dintre fotbaliștii cehoslovaci, pe terenul lor, în urmă cu cîtva timp, într-un meci cu echipa Dinamo București, datorită și faptului că spectatorii, de lîngă rezervele și antrenorii noștri, i-au molestat pe aceștia, datorită deci **numai** atmosferei de la Trnava, din acea zi neuitată, cînd campioana României s-a calificat în dauna Campioanei Cehoslovaciei, astăzi noi am ajuns la un fel de complex cel puțin ciudat. Antrenorul Novak a adresat un călduros apel spectatorilor din România, rugîndu-i să nu confunde, pe jucătorii de la Spartak Trnava, cu jucătorii echipei naționale a Cehoslovaciei. Stranie părere ! Cum adică, să nu confundăm pe Kuna de la Spartak Trnava cu Kuna din echipa reprezentativă ? N-am face-o, într-un singur caz : dacă din întîmplare n-ar fi una și aceeași persoană. Vasăzică tot Kuna cel care a fost eliminat de pe teren pentru că și-a îmbrăcat adversarii în pumni, tot acest Kuna ne-o cere — prin gura antrenorului său — să nu cumva să-l confundăm cu sine însuși. Ar fi culmea să-l confundăm pe Kuna cu Kuna. Ar arăta fapta aceasta ce barbari sîntem, ce necioplîți. Poate că nu trebuie uitat nici ce spune antrenorul Novak despre spectatorii cehoslovaci. Căci el declară, nici mai mult, nici mai puțin, că spectatorii au reprobat atitudinea echipei Spartak Trnava. Interesant fel de a reproba un gest al echipei tale, prin molestarea cîtorva reprezentanți ai fotbalului echipei adverse ! Vremile moderne ne rezervă asemenea paradoxuri. Adică, ești supărat pe copilul tău și-l bați pe copilul care e în vizită la copilul tău..

Ceea ce mă deranjează însă cu adevărat nu este nici memoria scurtă a unui antrenor care nu-l deosebește pe Kuna de Kuna, nici apelurile aceluiași antrenor care e îndreptățit să facă tot ce crede pentru victoria echipei sale. Mă supără atmosfera creată în jurul acestui meci. După ce că tot noi am fost cuminți, după ce că nu am contestat rezultatul însuși al meciului de la Trnava (rezultat viciat în defavoarea noastră de ingerințele spectatorilor și de brutalitatea fără seamăn a jucătorilor ce ne-au fost adversari), iată că tot vinovatul cere despăgubiri, și anume invită pe dl. G. Wiederkehr, președintele UEFA, la București, ca și cînd s-ar întîmpla cine știe ce și ar urma să vadă dumnealui ce va păți echipa cehoslovacă. Prezența d-lui Wiederkehr la București nu e deloc deranjantă în sine. În acest sens ne face plăcere să-i spunem, în mai multe limbi ale pămîntului : **„Bine ai venit, domnule Wiederkehr"**, dar dacă dl. Wiederkehr a fost invitat la București de adversarii noștri, să vadă măcelul de pe Stadionul 23 August, să vadă furia românilor, să vadă nedreptatea la care e supusă echipa cehoslovacă, atunci trebuie să spunem cu toată tăria : **„Domnilor, ați greșit stadionul".**

Și e moral să ne aducem aminte că stadioanele românești se numără printre cele mai respectuoase la adresa oaspeților lor. Este în firea noastră să ne răzbunăm dovedind că sîntem mai buni și nu umilindu-ne adversarul, ori punîndu-l în condiții psihologice ce nu l-ar lăsa să arate tot ce știe. Fotbaliștii cehoslovaci să n-aibă nici o grijă ! Dl. Wiederkehr să fie liniștit și să aibă două ore de desfătare pe Stadionul 23 August ! N-avem de gînd să ne facem de rîs, așa cum n-am avut de gînd și nici n-am făcut-o pînă azi. În aceste clipe, eu țin atîta la echipa noastră (chiar dacă formula ei nu coincide în multe privințe cu părerile mele) încît pot să-i asigur, și pe jucătorii adverși, și pe arbitri, și pe observatorii internaționali, că noi am învinge chiar și dacă, pe Stadionul 23 August, s-ar afla în loc de 100.000 de spectatori, hotărîți să-și încurajeze echipa, 100.000 de surdo-muți, cărora să li se fi ordonat să-și lase și brațele la vestiare. Trebuie să învingem, fără nici o îndoială. Căci dacă, în aceste momente de dinaintea meciului, cu sînt unul dintre aceia dispuși să semneze în alb cecul publicului nostru ce nu va căuta motive de scandal (dar va reacționa limpede dacă i se vor oferi) în fața unei singure alternative simt că nu mai pot să dau nici o asigurare. Jucați liniștiți, stimați oaspeți. Totul va fi în regulă. Veți fi primiți frumos, n-aveți de ce să vă temeți. Numai un singur lucru vă va întrista, vă va scoate din sărite, numai cu un singur lucru nu vă putem fi de folos, și anume : **vă vom bate la fotbal.** Contați pe noi, în toate celelalte privințe, vă oferim ce doriți, singurul lucru pe care — o, egoism ! — îl reținem pentru noi este victoria.

Adrian PĂUNESCU

Moment al culturii naţionale

Minutul de o viaţă

(urmări din pagina 3-a)

dialog ireproductibil. Ea este cel dintîi pedagog al scriitorului şi de altminteri singurul într-adevăr legitim. Conştiinţa lui. Conştiinţa care vă asigur, există chiar şi la cei care pretind că au trecut de vîrsta unor asemenea jucării. Oricît de rudimentară sau de neglijată, ea irigă ideile sau măcar vegetează (desigur că nu e totuna !) aşteptindu-şi imineniul spectacol : minutul cel de o viaţă. Numai că, şi asta e adevărat, higiena pe care i-o aplică oamenii (artiştii sînt deasemeni oameni) diferă, deaceea se şi spune despre unele conştiinţe că sînt murdare. Sau pătate. Sau... Pentru că unii n-au apă, alţii n-au săpun, alţii n-au răbdare, chef, exerciţiu sau curaj s-o întîlnească la baie, cînd — fără ascunzişuri — conştiinţa îi întîmpină despuiată. Cultură, inteligenţă, geniu, succes nu valorează toate la un loc nici jumătate din siguranţa pe care ţi-o dă sentimentul că atunci cînd ţi-ai aşezat seara capul trudit pe o pernă, uneori singura ta pernă, ca să dormi, sau pe o piatră, sau pe o bucată de lemn, conştiinţa nu vine să-ţi spargă geamurile. Ea e o fîntînă foarte adîncă, aptă de o limpezime indicibilă, dar şi de un întuneric fără de margini în complicaţiile lui : apa vie şi apa moartă, ţişnitoare în poveste la locul unde munţii s-au bătut şi se vor bate în capete pînă la sfîrşitul stihiilor. Dacă a intrat în descompunere, este ca şi cînd tu ai fi intrat în spital, dar într-un spital din care toţi medicii au fugit de cînd lumea : si somnul nu mai este posibil. Conştiinţa vine de departe, a precedat istoria, cuprinde istorie, va urma istoriei, fragilă, elastică, are o duritate bizară, se înmulţeşte prin ea însăşi, nu suportă scamatoriile, tranzacţia, fardul şi n-a fost niciodată figurant.

Cine acordă atenţie adevărurilor de această categorie şi rigoare, scrie realist şi este realist. Cine nu, îşi închipuie doar că ar fi, în numele — de fapt — al unui narcisism sui-generis.

Rezultat al fuziunii seducătoare dintre har şi conştiinţă, opera de artă implică adevărul. A minţi frumos nu e artă, ci bufonerie. Uneori, o tristă bufonerie... Care nu ţine de nici o morală şi de nici un ideal. Doctorul e doctor şi moaşa e moaşă. Această operaţie complicată nu trebuie şi nu poate fi lăsată pe mîna moaşelor. Dificilă, superbă, neliniştitoare şi capabilă de miracole, arta nu e un act voliţional. Nu devii scriitor, doar fiindcă vrei. Trebuie să şi poţi.

Acum cuprinde şi sămănatul de ieri şi culesul de mîine : cu condiţia să muncim la timp cernoziomul şi după legile ştiinţei sale Nici doctor fără voie, nici voie fără doctor. Cînd secretarul general al Partidului cere comunistului „să fie cinstit, curajos, demn, să lupte cu ardoare pentru adevăr, pentru dreptate şi libertate", el n-o cere numai comunistului, ci oricărui om adevărat, sătul de neadevăr, de nedreptate, de nelibertate. Deci şi scriitorului. Ori mai ales acestuia.

Accentul pe caracterul moral

individ izolat. În literatura anilor 1950 se află extrema „artistică" a unor atitudini estetice valabile, apărute în preajma celui de-al doilea război şi continuate după carnagiu : suprarealismul şi modernismul de tip Stelaru sau Caraion. Ca să fac exemplul înţeles : presupun că numai circumstanţele istorice l-au împiedicat pe Breton să devină din papă un închizitor, iar apoi să fie el însuşi declarat eretic. Am fost surprins să constat, într-o cercetare pe care am făcut-o pentru o carte de critică a literaturii române între 1945 şi 1970, cît de autentic poate fi gîndită literatura foarte proastă a unor ani. Nu fac aici judecăţi de valoare, ci de tipologie. De aceea aş putea să spun în fond că resortul multor scriitori mai tineri, foarte valoroşi la urma urmei, de după 1960 este autentic proletcultist : ei şi-au închipuit că sînt primii şi singurii artişti adevăraţi ai acestor ani, că de la ei începe lumea. Înaintea lor existase totuşi o stare de autentică literatură, prejudiciată însă grav de anumite ingerinţe. Cum se face, de pildă, că poeţi atît de mari ca Miron Radu Paraschivescu şi Eugen Jebeleanu s-au aflat pe o anumită parte a baricadei în toţi acei ani ? Pentru că orientarea lor artistică era de asemenea natură. Cum~s-a împlinit opera pentru sensibilitatea unuia sau a altuia este deja o cu totul altă problemă, pentru că un critic nu este un simplu cititor, el nu se încadrează acelei „istorii a gustului" la care se referea cu uşor dispreţ Northrop Frye, ci caută „să construiască o structură sistematică a adevărului" care priveşte literatura, a propriului ei adevăr. Trebuie să descoperim adevăratele concepte ale unei critici actuale. Din punct de vedere al criticii riguroase, marele G. Călinescu, de exemplu, este un pozitivist, cu mentalitate de cronograf. Pare straniu, dar aşa este, şi am să mă explic odată pe larg.

Într-un cuvînt, mai avem multe de făcut pentru o conştiinţă literară autentică a zilei de azi. Mai sîntem încă prizonierii lecturilor şcolare, ai resentimentelor de alt ordin decît cel literar.

2. Nu ştiu exact ! Ca să pot spune, ar fi trebuit să pot da un alt răspuns la prima întrebare. Sigur este însă că sîntem cu toţii conştienţi de faptul că atitudinea noastră nu rămîne fără ecou în conştiinţa generală. Numai efortul de autodepăşire şi de construcţie sistematică poate schimba conştiinţele. Am definit totuşi numai atitudinea generală a scriitorului.

3. Este vorba oare într-adevăr de un proces de edificare morală ? Probabil că da, altfel însă decît se crede. Mi se pare că oamenii nu au fost niciodată mai buni sau mai răi. Semnificaţia morală a atitudinilor pe care le-au avut în decursul timpului era însă alta. A face o distincţie teoretică este la un moment dat numai o operaţie intelectuală, pentru ca să devină în alte condiţii o armă ucigaşă. Este imoral să folosim cuvintele cu răceală. Altceva înseamnă pentru mine, astăzi, un reacţionar şi altceva era pentru Pârvan, să zicem. Din aceest punct de vedere, accentul pe caracterul moral primeşte o forţă deosebită la scriitorul de azi. Pentru mine cuvintele au devenit realităţi mai dure decît stîncile din Retezat.

4. În primul rînd Eminescu. Nu cred că este comparabil cu cineva în ceea ce priveşte responsabilitatea scrisului.

5. Răspunsul este implicat în ceea ce am mai spus. Mă voi referi la exemple din literatura actuală, pentru a nu fi acuzat de aplecarea spre înaintaşi, pe care am incriminat-o. Ion Caraion este un poet foarte reprezentativ în sensul evidenţiat de întrebarea D-voastră. Opera lui, plină de dramatism, este un adevărat purgatoriu pentru lectorul care încearcă probleme de conştiinţă morală. Un mare scriitor obsedat de aceleaşi chinuitoare întrebări este Marin Preda. **Intrusul** clarifică supratema sau tema povestitorului, cum îi spune el. Este posibilă o lume mai bună, cu datele pe care şi le-a constituit omul pînă astăzi ?

6. Pornesc de la convingerea că avem încă totul de făcut. Lumea s-a schimbat în ultimii treizeci de ani în mod radical. Timpul trece mai iute şi presupun că în deceniul următor se vor petrece salturi mari, că vom schimba însuşi raportul nostru cu realitatea. Vă dau un singur exemplu : filozofia a trăit peste două mii de ani din conştiinţa sciziunii între subiect şi obiect. Care va fi însă personalitatea omului, cum se va determina el atunci cînd va dobîndi acea Umgreifende, la conscience englobante, cum i se zice aiurea ? Ce va însemna atunci natura ? Ce va fi natural ? Asistăm oare la o explozie a eu-lui ? Ce consecinţe psihologice are această revoluţie ? Conceptele au pierdut caracterul totalitar, legile au devenit statistice (iar Heisenberg a devenit platonician, în ciuda celor care ar considera desuetă o asemenea poziţie). Ce este oare o operă literară în asemenea condiţii ?

7. Principalul motiv este dictatul intelectual, în numele unor interese restrînse, de grup sau de revistă literară, constituite de cele mai multe ori artificial. În condiţiile de la noi, nimeni nu-şi poate permite să închidă paginile revistelor unui alt confrate, pe motivul unor antipatii sau al unor deosebiri de orientare literară. Bine, dar acest principiu este imposibil de realizat, pentru că directorii de revistă sînt deobicei structuri puternice şi chiar intolerante. M-ar durea să aflu că am ignorat scriitori foarte mari, pentru că n-au găsit posibilitatea de a se afirma, nefiind publicaţi cum trebuie în presa literară şi nefiind comentaţi de critici prea reticenţi, atunci cînd nu cunosc persoanele. Hai să ne închipuim că un poet actual este într-adevăr o fire mîndră, că nu este cel mai comod din lume, că supără ba pe unul, ba pe altul ! Ce soartă ar avea Rimbaud în configuraţia de azi a vieţii literare ?

8. Societatea noastră este foarte tînără şi problemele care stau în faţa ei sînt în primul rînd dificile în sensul vieţii celei mai reale. Este uşor să spui că ai desfiinţat proprietatea capitalistă. Va trebui să pui însă în loc relaţii între întreprinderi care au acelaşi stăpîn, să reglementezi circuitul de valori şi de materiale în condiţiile în care vechile sisteme de asigurare a ordinii economice şi sociale sînt perimate. Nu mai există concurenţa. Se poate însă ca întreprinderile să dea maximul de randament cu o cheltuială minimă ? Am asigurat dreptul la muncă al oamenilor, patronul nu mai decide asupra angajărilor şi concedierilor. Cum facem însă ca muncitorul să se dăruiască maşinii sale şi celor opt ore cît stă în fabrică, fiindcă altfel rămînem la un nivel de subdezvoltare ? Care sînt formele de dinamism social, cum putem imprima mobilitatea instituţiilor, într-o lume în veşnică mişcare ? Cum poate o societatea foarte stabilă ca a noastră să-şi asigure înnoirea permanentă, atît de necesară în toate compartimentele vieţii publice ? Ce înseamnă evenimentul social-politic însuşi în ziua de azi ? Cum se face schimbarea, transformările sociale ? Ce forme noi îmbracă revoluţia ? Cum trăieşte individul, omul simplu sau participantul direct toată această istorie ? Rosturile sociale ale literaturii trebuie să se constituie în funcţie de întrebările menţionate şi de multe altele încă. Sîntem aici şi acum, ne place să spunem. Se vede oare ? Am transcris noi frămîntările anilor dificili de naştere a unei societăţi, aşa cum au făcut Balzac sau Stendhal, romancierii sociali ai unei alte naşteri de lumi ? Literatura nu poate fi decît socială, mă gîndesc îndeosebi la roman. Rosturile sale trebuie aflate în descoperirea principalelor transformări sociale de la noi, în sensul lor uman.

9. Nu sînt profesor şi nu prea pot da definiţii, deşi îmi place exactitatea şi „gîndul determinat ca gînd". Realism este tot ceea ce am spus adineaori. Adică realismul la noi. Prima trăsătură ar fi să ne punem cît mai multe întrebări, pentru că soluţiile tot nu le dau scriitorii.

10. Ca întotdeauna, scriu un roman.

11. Iertaţi-mă că mă citez ! Am spus-o şi în **Scarabeul sacru :** „Toate lucrurile, o, preaiubiţilor, sînt focuri care ard".

„MOMENT DE ODIHNĂ"

FERNAND LEGER

„LUPTĂTOAREA"

TUDOR GEORGE
Despre sonetul — glosă

Conciziunea expresiei şi lapidaritatea stilistică pe care o impune forma fixă a sonetului au constituit întotdeauna, — dincolo de exerciţiul ludic, strict formal, — piatra de încercare a tuturor poeţilor şi mai cu osebire a celor mari. Sonetul a devenit, încă din Evul-Mediu un fel de piatră filozofală a Poeziei, străfulgerînd întregul spirit al Renaşterii. S-ar putea spune că sonetul exclude mediocritatea, amendînd prolixitatea gîndirii. Necesitatea acestei creaţii coercitive este evidentă şi în opera de larg orizont a marilor poeţi cu vast suflu, precum la Dante şi Shakespeare, întrucît stimulează densificarea ideilor şi flexibilitatea limbii.

Dincolo de jongleriile formale şi sarbede, care au existat în toate timpurile, căutările în direcţia aceasta au realizat forme trainice, formule de construcţie stilistică ce atestă gîndirea arhitectonică. Cred că poezia modernă ar putea ajunge la opere cu adevărat muzicale, abordînd, de pildă, coroana de sonete, ar da monumente sentenţioase, încumetîndu-se în truda sonetului magistral.

Îmi permit să prezint cititorului o încercare în această direcţie, solicitîndu-i respectuos atenţia asupra acestui sonet-glosă, care comportă, bineînţeles, şi un mare efort de elaborare.

Lucrarea este compusă din şaisprezece sonete, primul sonet fiind acelaşi cu ultimul inversat. Primul sonet constituie matricea, care generează formal şi tematic, transmiţînd gena sa celorlalte. Pentru fiecare vers din matrice, treptuind de jos în sus, se gloseză cîte un sonet. Obişnuit, în sonetul-magistral suita s-ar fi încheiat cu cel de al paisprezecelea sonet, or în cazul sonetului glosat, cu cel de al cincisprezecelea sonet care ar fi fost identic cu primul. Am adăugat, însă, un sonet (XV. Palimpsest), care ar fi o notaţie de autor, o exergă, mărturisind efortul şi adeziunea personală la tematica-manifest, folosind versul prim şi ultim din matrice, pentru ca ultimul sonet să fie reversul matricei. Ambiţionarea mea a impus, desigur, dificultăţi, întrucît, amintindu-mi de glosa eminesciană, fiecare vers din sonetul-matrice trebuia să tindă a fi deopotrivă de independent, aproape de apoftegmă şi căpătînd această disponibilitate să se integreze lejer în celelalte combinaţii.

Tematica abordată apare limpede, în cursul lecturii, din succesiunea sonetelor, după modelul metopelor.

T. G.

Cheia de boltă

I. MATRICE

Sublimă-i forma, germinînd idei :
De arbore-i profilul formei pure !
Plantaţi idei, ca sevele-n pădure !
Pădurea-şi naltă-n arbori templul ei !

Pădurea-i Vîntul-Legănării-Dure :
Istoria se-ntrupă-n arbori grei !
Pădurea-i rug astral, foşnind scintei !
Pădurea-i sbor, dînd aripei conture !

Daţi suflet viu pădurilor din piatră !
Prin trunchi de marmor curge clorofilă !
Un foc nestins mocneşte-n orice vatră !

Un singe curge-n fiece argilă !
Statuile-s păduri plintate-n piaţă !
Poeţi şi Sculptori, Arhitecţi,
daţi Viaţă !

II. DESCĂLECAT

POEŢI ŞI SCULPTORI, ARHITECŢI, DAŢI VIAŢĂ !

Din verb străbun, din antica matrice,
Să nu lăsăm sămînţa să se strice :
Arcuşul nant pădurea-n vînt şi-l scoată !

Din harfa lui Orfeu, Euridice
Să-şi despletească tînăra ei faţă :
Pădurea, ca pe-o liră, prinde-o-n braţă,
Vezi, graiul ţării-n tandrul vînt, ce zice !

Papirusul ovidian e-un fluviu,
Cît Istrosul, cu elegii şi ode !
Vioară-i ţara, corzile-s Danuviu,
Oedip enescian, — suprem rapsode !

Columna ta, Brâncuşi, de-un sor ţi-agaţă !
Statuile-s păduri plintate-n piaţă !

III. ŞARPELE CETĂŢII

STATUILE-S PĂDURI PLINTATE-N PIAŢĂ !
Sînt duhurile suplelor driade.
Sînt torţe-n vînt, cu despletite coade, —
Proiecţii din solara dimineaţă !

Un şarpe-ncolăcit în acolade
Stă martor al Cetăţii-Vechi, ne-nvaţă
Înţelepciunea plantei, mintea creaţă,
Isteţul vrej ce-n densul simbur scade !...

Evocă-n vechiul Tomis, — Mozaicul,
Semănătorul antic, — grădinarul, —
Spre-azurul mării înflorind porticul. —
Columnele, care ne-au fost altarul !...

Pe nimburi calci crepida ta, vigilă :
Un singe curge-n fiece argilă !

IV. ANA

UN SÎNGE CURGE-N FIECE ARGILĂ !
Cîntaţi legenda Anei lui Manole, —
Boltindu-i sinii-a templului cupole,
Dînd trup din trup, baz licei — fragilă !

Al dragostei într-aripatul sol e,
Fruntînd furtuni, urcînd pe schele-agilă,
Jertfindu-şi pruncul, amfora — fertilă.
Dînd pietrei duh, cu tandrele-i sistole !

Dînd cheag Duratei, chezăşind adîncul,
Trupşorul sfînt trecu-n cavoul-pîntec :
Un cînt de leagăn sună-n zid, un cîntec...
Fîntîna-nlăcrimată-i plînge pruncul...

Copilul Anei s-a făcut de piatră !
Un foc nestins mocneşte-n orice vatră !

V. HISTRIA

UN FOC NESTINS MOCNEŞTE-N ORICE VATRĂ !
La Histria, ca-ntr-o pădure arsă,
Din trunchiuri, urcă flacăra neştearsă,
Cresc murii, din penumbra lor mulatră...

Memoria-n cadran solar întoarsă,
Priveşte-n timp Cetatea idolatră,
Cînd spada umbrei tae-n amfiteatră,
Pe frînte dale sîngele-şi revarsă...

Amurgu-şi stinge-n forum laticlava...
Halmyris — sumbrul golf, — stă prins de-un cearcăn :
La perisip, în van, galere-ncearcă-n
Orbitul-Port să-şi mai străvadă nava !...

Dar, vezi, un basilisc cum se fofilă :
Prin trunchi de marmor, curge clorofilă !...

VI. FRESCĂ

PRIN TRUNCHI DE MARMOR CURGE CLOROFILA !
Ciclopeeni pilaştri-ardică-n soare,
În carnea lor, grădini agăţătoare,
Semiramidic templele-şi profilă...

La Tomis, mozaicul stins înfloare
C-un cer istoric — o străbună filă,
Răsadnă-antică, — timpului ostilă —
Cu volburile verzi, tentaculare !...

Badea Cîrţan, la Roma-n for, evoacă
Moletiera trupeşei coloane,
Cu horbota de hîrsutime dacă
Şi vrejul cavaleriei romane...

Rotiţi urzeala vremii pînă-n naltă :
Daţi suflet viu pădurilor din piatră !

VII. TROPHAEUM TRAIANI

DAŢI SUFLET VIU PADURILOR DIN PIATRA !
Adamclisi exultă-n Timp — Copacul :
Trofeul lui Traian — răboj cît vacul, —
Rădăcinat în strămoşeasca vatră !

Cîntaţi romanul dîrz şi getodacul
Cu secera şi paloşu-n polatră —
Temeinicit. — sub migratoarea şatră,
Sub vînt istoric, ce-şi stîrni daracul !...

Viu basorelief, — horiţi metope :
Fote-nflorate, ii — străbune fete,
Hîrsuţi străbuni, cu foşnitoare plete, —
La porţile bătrînei Europe !

Întregul cer boltit pe trunchiul dur e !
Pădurea-i sbor, dînd aripei conture..

VIII. VATRA

PĂDUREA-I SBOR, DÎND ARIPEI CONTURE !
Văd Voroneţul — sburătoarea navă,
Pătrunsă-n istmul codrilor, — spre slavă —
Corabie muiată-n fresce-azure !

Stă mărturie arca lor, moldavă,
Potoapelor ce scrise-au fost să-ndure,
Plutind prin vămi, ca pasărea uşure,
Ce va renaşte din cenuşa-i bravă !

Stă mărturie-n lemn şi-n piatră — Odă
Lui Rareş-Petru şi-a lui Ştefan-Vodă,
Grigore Roşca şi Danil Sihastru —
Cei păstrători în ochi de cer albastru !

Aprinsă-n tîmpla vremii, — vatra ei —
Pădurea-i rug astral, foşnind scintei !...

IX. RUGUL

PĂDUREA-I RUG ASTRAL, FOŞNIND SCÎNTEI !
Cu sfinţi prelinşi, ca iederea, pe ziduri,
Prin trunchi de vremuri creponat în riduri,
Şi-aprinde Ctitoria rugul ei...

Pădurea urcă-n cer vibrante liduri,
Un cor de frunze — heruvimi protei,
Pe-un vînt de slavă-al Marei-Căi-Lactei —
Liturgic aer goblenat cu mituri...

Desfăşură pe culmi astralul prapor
Celesta Parcă, din arhaic aaer :
Spăsiţii domni şi sfinţi ce se evapor —
Un duh istoric — miresmatul aer !

Din prag de codru-aspir străbunii mei :
Istoria se-ntrupă-n arbori grei !

X. PANDURII

ISTORIA SE-NTRUPĂ-N ARBORI GREI :
Din colb de oase, tînăra dumbravă,
Semeaţa clorofilă, verdea lavă,
Din vitejeşti legende, prind temei !

Vezi codrii-n vînturi — oastea frunzei, bravă, —
Cu spăngi şi buzdugane, — alelei !
Sîn-Gheorghe, Dragoş-Vodă, pălind zmei !
Voinic şi Codru — prieteni de ispravă !

Cu codrul frate fuse frate bun
Pandurul — Domnul Tudor, — săltînd plebea !
Iar Craiul Avram Iancu, sub Gorun,
Doinea din frunză, de alean, la Ţebea !

Grav sunet au cîntările pandure...
Pădurea-i vîntul legănării dure !

XI. HOREA

PĂDUREA-I VÎNTUL LEGĂNĂRII DURE !
Din codru, Horea şi-a ciuntit o trişcă :
Pe fluer jarul mîinii numa-l pişcă,
S-aprinde codrul, neputînd să-ndure !

În loc de paloş, smulge-o codiriscă,
Şfichind în vînt însingerate mure, —
Ca rănile ce-mbobocesc obscure,
Pe trupul vr-unui şerb muşcat de fişcă...

Dulger a fost şi-a dulgherit clopotniţi, —
Ca — slobod, — limba, clopotul să-şi sbată ! —
Ci neputînd a-i pune, domnii, botniţi,
Voinic şi Codru s-au unit — prin roată !

Doinînd de Horea şi de-ai lui, — Tustrei, —
Pădurea-şi naltă-n arbori templul ei !

XII. ŢEPEŞ

PĂDUREA-ŞI NALŢĂ-N ARBORI TEMPLUL EI !
Prin timp obscur, memoria se-ncurcă :
Sub Ţepeş-Vodă, văd o zare turcă,
Înbulucită-n malul Dunării...

Ca viţa pe araci, coşmaru-aburcă
Turbane-n spăngi, şalvari şi iminei...
(În rang mai sus, proptiţi, stau paşi, or bei !)
Frunzişul morţii — corbii, — ceru-l spurcă...

Pădurea-mi fu cormană, jug, or furcă,
Şi roată, masă, fluer, drug la uşe,
Or — leagăn, pat, sicriu, — mă duse-n circă...
Tot ea mi-a fost, pentru vrăjmaş ţăpuşe !

Ciopliţi din codri mituri, sub săcure !
Plantaţi idei, ca sevele-n pădure !

XIII. MIHAI

PLANTAŢI IDEI, CA SEVELE-N PADURE !
Pădurea-i orgă cu sublime cicle :
Viteazul Vînt Mihai — fruntînd pericle !
Ea-i pavăza, e-a Patriei armure !

Mihai-cel-Blînd, cel'lalt, cînd geana-i licle
De-o lacrimă, sub teiul său, uşure,
Cu vîntu-n ramuri, lira să-şi măsure,
Pe-un tandru vers la Veronica Micle..

Supremi Mihai ni-s ctitori de istorii,
Şi-n orice arbor dîrz al ţării mele,
Poeţii-s întrupaţi şi luptătorii,
Îi simt şi-i văd, — incoronaţi de stele !

S-animă-n arbori viile conture :
De arbore-i profilul formei pure !

XIV. SUBLIMUL TEMPLU

DE ARBORE-I PROFILUL FORMEI PURE,
Din care iscă urşii, cerbii, jderii,
Or dacii strînşi la mesele — tăcerii,
Cînd prinde-n cring Zamolxis să murmure...

Vezi Sarmisegetuza-n buza serii,
Silvestrul rug flambînd — imens — conture :
Comaţi străbuni, săltaţi cu torţe sure-n
Silvanul templu, — celebrînd misterii...

Prin ochi fantast, în sufletu-ţi pătrundă
Scînteia altui timp şi să-ncolţească
Pădurea ceia de lumini — profundă —
Cu orga ei de pathos, — strămoşească !

Boltesc Carpaţii templul Daciei !
Sublimă-i forma, germinînd idei !

XV. PALIMPSEST

SUBLIMĂ-I FORMA GERMINÎND IDEI !
Închin acest SONET — ÎN — STEA — DE — BOLTĂ,
Cu imn celest, au cîntec de revoltă, —
Spre slava şi-ntru templul alor mei !

Închin, din versuri, tînăra recoltă, —
Ca frunzele-aşternute pe alei, —
Zeiţei cea mai slobodă-ntre zei,
Dianei mîndre — ciuta cea involtă !

Ca-ntr-o Dumbravă-Roşie, mi-am stors,
Cu sînge şi sudoare-n glod, creionul,
Şi — vers cu vers, — arîndu-l dus şi-ntors,
SONETULUI i-am scris bustrofedonul !

Cinsteaşcă-mi truda, Codrul, dînd bineaţă !
POEŢI ŞI SCULPTORI, ARHITECŢI, DAŢI VIAŢĂ !

XVI. MANIFEST IMANENT

POEŢI ŞI SCULPTORI, ARHITECŢI, DAŢI VIAŢĂ !
STATUILE-S PĂDURI PLINTATE-N PIAŢĂ !
UN SÎNGE CURGE-N FIECE ARGILĂ !

UN FOC NESTINS MOCNEŞTE-N ORICE VATRĂ !
PRIN TRUNCHI DE MARMOR CURGE CLOROFILĂ !
DAŢI SUFLET VIU PĂDURILOR DIN PIATRĂ !

PĂDUREA-I SBOR, DÎND ARIPEI CONTURE !
PĂDUREA-I RUG ASTRAL, FOŞNIND SCÎNTEI !
ISTORIA SE-NTRUPA-N ARBORI GREI !
PĂDUREA-I VÎNTUL LEGĂNĂRII DURE !

PĂDUREA-ŞI NALTĂ-N ARBORI TEMPLUL EI !
PLANTAŢI IDEI, CA SEVELE-N PĂDURE !
DE ARBORE-I PROFILUL FORMEI PURE !
SUBLIMĂ-I FORMA, GERMINÎND IDEI !

realitatea socială și prezența literaturii

Locul geometric unde se întîlnesc participarea și visul

1. Cred că problema cheie a conștiinței literare de astăzi o reprezintă necesitatea ei de integrare în dezideratele momentului, fără să renunțe la specificul său, la rostul său suprem de a supraviețui, de a dura, și astfel să facă să depășească timpul, epoca, experiențele, oamenii. În al doilea rînd să împace contradicția dialectică dintre puritatea ei și mlădierea la experiența istorică.

2. Cine nu crede că lucrarea asupra conștiinței e posibilă n-are de ce să scrie. Cea mai mare satisfacție a oricărui scriitor e să modifice conștiința. Parafrazînd un celebru poem englez al lui John Donne, să nu uităm că nimeni nu este o insulă.

3. Mă simt implicat și m-am simțit implicat încă înainte ca acest Program să fie formulat, căci în principiu el a existat întotdeauna dar mă bucur că voi simți și alte umere lîngă al meu.

Ce-mi place în special în acest Program este că el pune în mod acut problema opțiunii. Să se termine cu dulcea confuzie a indeterminării.

4—5. Toate numele mari, adică toate conștiințele mari, din ultimele decenii ale literaturii.

6. Realitatea împlinită este mai degrabă în afară de domeniul literaturii și anume în setea de autodefinire a atîtor oameni cu destin schimbat. Dar există și opere de proză care constituie o temelie, cum sînt cărțile lui Stancu și Preda, și o gîndire politică, individuală și colectivă, la care trebuie să participăm.

Am spus **trebuie** să participăm pentru că nimic nu e cu adevărat împlinit, pentru că totul e supus schimbării, adaptării la realitate, pentru că nimic nu poate fi luat cu dogmă, ca formulă sacră și catehism.

7. Unul singur și grav. N-am găsit încă forma care să cuprindă tot ce știu, tot ce cred și mai ales tot ce simt despre lumea contemporană, despre marile ei mișcări și seisme.

8. Aș putea indica poate cea mai importantă temă - locul și funcția literaturii și artei în socialism, care s-ar mai putea numi relația dintre **contemplație și acțiune**. Pare simplu dar nu este și nerezolvarea ei integrală e sursă de tensiuni. Ce, cît, pe cine, în ce mod servește literatura ? Care sînt imperativele și limitele acestui **serviciu ?**

9. Realismul are o mulțime de accepțiuni, însă ele nu sînt chiar atît de neclare. Nu trebuie să ne facem, să pretindem că nu înțelegem. Să spunem deschis ce credem, să discutăm sincer, dacă **realismul** este **singura** modalitate literară ce convine unui scriitor angajat. În proză, cred că se poate răspunde afirmativ. În poezie — **nu**. Iată o temă de dezbatere, reală dacă vom pune întrebarea **simplu.**

10. Scriu o carte, socială, politică, în care un tînăr inginer își pune problema de a interveni, dincolo de atribuțiile sale direct profesionale, în viața unei mari întreprinderi, pentru că se simte responsabil de tot.

11. Literatura trebuie să găsească locul geometric unde se întîlnesc, se sudează, participarea și visul.

Alexandru IVASIUC

Realismul adînc, singurul prin care ne cunoaștem cu adevărat

1. Conștiința literară de astăzi cuprinde următoarele probleme : a) contribuția la fericirea societății în care trăim, b) mijloacele prin care scriitorul poate aduce o asemenea contribuție, c) mijloacele de a evita în scris efectele destructive, demoralizante, potrivnice oricărei tendințe umaniste.

2. Faptul va acționa asupra conștiințelor prin sădirea încrederii în om, în demnitatea sa și în capacitățile sale constructive.

3. Mă simt implicat în acest Program de construcție morală prin însuși nucleul etic — în sensul unei victorii a efortului constructiv omenesc — care a călăuzit toate scrierile mele din ultimii ani. Faptul se poate urmări de la **Călătoriile Renașterii și noi structuri literare** pînă la **Poezia lui Eminescu** și la articolele sau studiile încă nestrînse în volum despre unele mari figuri din literatura noastră. Peste tot am căutat să dau modele morale, de conștiință civică și de excepțională capacitate constructivă, în așa fel că societatea noastră să capete o nețărmurită încredere în om. Spun că am încercat. Nu știu dacă am reușit. În orice caz, actualul Program de construcție morală mă încurajează să stăruiesc și să adîncesc ceea ce a stat de la început în gîndurile și preocupările mele.

4. Pionierii acestei atitudini mi se par toți marii noștri clasici, care timp de aproape jumătate mileniu au ilustrat literatura românească, de la Neagoe Basarab pînă la Sadoveanu și Arghezi.

5. Foarte multe opere ale clasicilor noștri constituiesc avangarda și temeiul acestui ideal. Ar fi prea amplu să le numesc și să le demonstrez valoarea etică la toate. Mă mulțumesc, de aceea, să amintesc numai două, **Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul** de Bălcescu, și **Baltagul** de Sadoveanu. Deși aparent neasemănătoare, ambele lucrări sînt străbătute de încredere în om, în energia sa perseverentă și în efortul pentru biruința dreptății.

6. Mărturisesc că nu înțeleg bine întrebarea. Nu știu dacă mă conformez ei spunînd că, în domeniul meu de activitate, plec la treabă cu gîndul de a deveni un factor util societății noastre de astăzi și eforturilor către care se îndreaptă ea.

7. Principalul meu motiv de insatisfacție profesională este suprasolicitarea. Și același motiv cred că nu numai pe mine mă apasă, ci și pe alți confrați ai mei. Răul este dublu. Pe unii nu-i mai lași să răsufle, ceea ce afectează, desigur, și calitatea scrisului lor, iar pe alții care nu sînt încă „nume cunoscute", îi lași zadarnic să aștepte ani de zile ca să le vină și lor rîndul.

8. Am propune următoarele dezbateri privind rosturile sociale ale literaturii noastre : a) **conexiunea** dintre ideea de **social** și aceea de **umanism** ; b) specificul de totdeauna al umanismului românesc în aplicarea sa la actualitate ; c) definirea efectivă a eroului pozitiv, eliberat de denaturările șablonarde și idealizante ; d) natura elementului critic în proza românească actuală (distincția dintre critica realistă, constructivă, și cea grotească, naturalistă, destructivă).

9. Prin noțiunea de realism în condițiile noastre înțeleg cuprinderea **adevărului adînc** cu privire la această societate. Am subliniat acest termen fiindcă mai există și adevăruri superficiale, nesemnificative. Am numit altădată **evidențialism** acest pseudo-realism inutil și lipsit de valoare literară. Scriitorul cu adevărat realist trebuie să ne dea radiograma societății noastre, resorturile ei nevăzute, subjacentul curent dinamic care o însuflețește, soluțiile adînci pentru obiectivele către care se îndreaptă, fără a se mărgini descriptiv la redarea simplelor sale impresii asupra unor aspecte exterioare.

10. Acest moment m-a prins în mijlocul unor lucrări mai mari pe care trebuie să le predau la un termen scurt editurilor. Faptul m-a stimulat, însă, să le imprim noi inflexiuni în sensul unei accentuări a socialului, a intensificării umaniste, a încrederii în efortul constructiv omenesc.

11. Orice formulare lapidară este efectul unei meditații îndelungi. N-am avut timp pentru o asemenea formulare. De aceea o dau cu titlu provizoriu. Drumul literaturii noastre de astăzi poate fi cuprins în tendința de a stimula spiritul constructiv, de a încuraja efortul omenesc, nu pe calea iluziilor, ci pe aceea a **realismului adînc**, singurul prin care ne putem cunoaște cu adevărat, în lumina capacităților noastre creatoare.

Edgar PAPU

observator și cronicar al continuității spirituale

1. Una majoră ; conștiința scriitoricească. Ea însumează totodată conștiința cetățenească, conștiința apartenenței ; aceasta, bineînțeles, cuprinzînd în sens înalt noțiunea apartenenței la disciplina și ideologia comunistă.

Mai este și conștiința că spiritul tău este în concordanță, în raport cu epoca în care trăiești, al cărei observator, cronicar ești ; că scrisul tău va fi pentru viitorime memoria timpului tău, al patriei și poporului din care ai apărut și în care te vei topi.

2. În sensul că dacă poți participa prin munca, prin realizările la o împingere înainte pe un cît de mic segment de timp, a acestui fenomen al desăvîrșirii etice a oamenilor timpului tău — și asta, avînd conștiința și dovada, că într-o infinitezimală măsură ți se datorește și ție, prin ceea ce ai făurit, te poți simți oarecum mulțumit.

3. Ceea ce logic implică însuși termenul. A reflecta formele de viață ale societății noastre, gesturile omului, a umanității care se îmbracă în contururi mai umane, creînd o nouă tipologie de om social, adîncind datele spirituale care au generat le-a lungul istoriei umanității, acțiunile, drumurile schițînd edificiile morale propice ridicării perene a omului din condiția umană.

9. Prima tentativă este să reiau un lucru mereu amînat : un roman din viața lucrătorilor de pădure, a plutașilor, avînd ca figură centrală, un comunist, conducător de greve în lumea lemnului, un muncitor, figură reală în istoria mișcării comuniste, dar care în carte va fi văzut la putere de simbol. Este un roman care, ocupîndu-se și de viața plutașilor pe apele Moldovei de Nord se va intitula, după cum am mai anunțat : **„Cînd pădurile vencau pe ape".**

Radu BOUREANU

Construcție morală, conștiință socialistă, echitate socială

Toate ferestrele mele dau spre cîmpiile și munții României

1—2—3. Întrebare nervoasă, obsedantă și chinuitoare. Mi-o pun adesea eu însumi în singurătatea odăii. Și voi spune cinstit că adevărul la care am ajuns e încununat cu pierderi. Sînt însetat de dreptate și încerc s-o împart — dar poate o carte a mea sau toate cărțile noastre să așeze, durabil, legea dreptății în suflete ? Cine dintre scriitori are curajul să spună că seamănă în lume altceva mai mult decît indoiala — după mine țelul suprem al literaturii — se scufundă în vorbe goale. Orice talent autentic (și avem atîtea !) va ști în toate timpurile să-l facă pe om să viseze. Frunze, munți, ape, umbre pe nisip. E frumos cîntecul care se îmbrățișează cu dragostea. Dar în epoca noastră, de atîtea ori împușcată, proza și teatrul (cele două genuri care mă fascinează) dacă nu intră în luptă, dacă nu se amestecă în nebunia baricadelor, nu interesează sau aproape nu mai interesează pe nimeni. Și totuși mi se leagănă sub gît frînghia îndoielii : **ajunge cîndva literatura să schimbe destinul cuiva ? Judecînd lumea după mine — dar cum pot fi luat eu ca etalon ? — ar trebui să cred că fiecare carte adevărată ne face mai buni.** Și cred că pe unii ne face. De aceea și scriu. Mă hrănesc cu iluzia că rinichii pămîntului scot afară numai diamante. În clipele fericite. În clipele triste mă văd trecînd călare pe marile bulevarde, aglomerate de mașini. Fiecare mașină rupe cu botul din carnea calului meu și, cînd ajung la marginea orașului, sînt călare pe scheletul unui cal. Scriitorul poartă coroană de iarbă și de fluturi. Și e dator, cu prețul vieții lui, să creadă mereu în oameni și să creadă că toată munca lui va risipi măcar o țăndără de întuneric.

4—5. Nu-i număr. M-aș întrista să văd cît de mulți au fost. Mari, imenși de mari, și de-atîtea ori uitați ?

6. Dac-aș gîndi că toate s-au împlinit pe măsura speranțelor aș fi un învins, un lingușitor, un perete de mărăcini. Cunosc, vă rog să-mi permiteți, foarte bine viața. Știu ce trebuie să iubesc și de ce. Toate ferestrele mele dau spre cîmpiile și munții României. Ordinea țării, sentimentul că putem trăi cinstit — sînt realitățile cu care-mi începe ziua.

7. N-am fost niciodată mulțumit de mine. Lucrez greu și puțin. Dar răul cel mare vine de dincolo de mine. „Capete mai mult sau mai puțin pătrate" îmi macină timpul și, uneori, îmi sugrumă mîna cu care scriu. O piesă nu mi se joacă la Teatrul Nottara.

E timpul ca și în domeniul culturii, răspunderile să fie mai clare. Căci sînt unii care de la opt și pîn'la patru umblă unul după altul și rod în dinți creioanele noastre.

8. Îmi permit o singură sugestie : critica să ia urgent în dezbatere reapariția cărților care n-au fost niciodată o glorie a literaturii române.

9. Adevărul trăit, necoafat în cabinete. Adevărul pe care-l proclamă secretarul general al partidului, adevărul netrucat, cu *„toate luminile și toate umbrele"* lui.

10. Un roman despre București. Un altul despre inundații. Și nu mă simt dezorientat de busculada nechemaților. Sînt numai enervat.

11. Îndrăzneală.

Fănuș NEAGU

Istoria nu începe azi

1. Problema e de a răspunde la întrebările privitoare la soarta omului în socialism, de a pune întrebări privitoare la soarta omului sub alternativa socialismului și de a face tot posibilul în interesul formării unei conștiințe demne, libere, unei conștiințe revoluționare a realității ; desigur cu sentimentul faptului că literatura nu este făcătoare de minuni, căci scriitorul este un demistificator, un demitizant. Dacă nu, de ce mai întrebăm, adică de ce **mai e** literatura ?

2. În măsura în care literatura este capabilă să realizeze lucrurile despre care am vorbit la întrebarea anterioară, lucrarea asupra conștiinței e posibilă. Cred că literatura noastră, cea română, maghiară-germană din România, a dovedit, în anii din urmă, că sub un climat fertil pentru creație este capabilă să acționeze asupra conștiinței.

3. Ca și pînă acuma, fiind sincer și deschis în vorbe, ca și la masa de lucru.

4. Ady Endre, Eugen Jebeleanu, Jozsef Attila, Geo Bogza, Gaal Gabor, Lucrețiu Pătrășcanu, Thomas Mann, Dery Tibor, Kafka, Krleja, o parte din Rebreanu, Lorca, Maiakovski, Brecht, Elluard, Pablo Neruda, Ritsos. Adică aceia ce au săvîrșit mari sinteze umane. Și, desigur, Marx, Lenin, Gramsci, ne mai amintind de novatori ai gîndirii marxiste polimorfe din prezent.

5. Scrierile tînărului Marx, Hegel.

6. S-a realizat în patria mea o revoluție, s-au prăbușit iluzii, s-au prăbușit greșeli, relații economice sociale s-au schimbat, totuși, fundamental și definitiv. Personal, m-am scuturat de dogme și dogmatism, și astăzi nu sînt un neofit. De aici, mai departe, eu scriitor maghiar din România voi merge mai departe pe drumul meu de patruzeci de ani.

7. Mi-a apărut, în aceste zile, o carte de confesiuni, de 400 de pagini, „Cafeneaua iluziilor", scrisă în limba mea maternă. Acolo spun totul. Răul cel mare — vorbind de literatură apare în noi înșine cînd renunțăm la convingerile noastre, cînd gîndim una și spunem alta. Se mai întîmplă uneori și așa ceva ; adică, lipsa eticii. Adică lașitatea de a fi, ca scriitor, tu însuți.

8. Nu știu ce direcție fructuoasă aș putea numi în pripă. Cred, însă, că n-ar strica o acțiune largă, sinceră, deschisă, de investigări sociologice. Cititorii, după opinia mea, nu sînt o generalitate ci straturi, o structură complexă, un complex de individualități. La fel poporul. Care sînt componentele acestui complex, care e raportul dintre ele, dintre ele și literatură, ar fi bine de știut, cauzele tuturor acestor raporturi, deoarece nici literatura nu este, nu poate fi, unitară, generală, nemaivorbind de faptul că însăși personalitatea scriitorului (văzut prin opera lui în timp) este în permanentă mișcare. Au un rol determinant orientarea literaturii, critica, editarea. Nu sînt sociolog, dar știu că există o sociologie a literaturii și sînt convins că poate să existe și la noi.

9 Realism este — pentru mine — tot ceea ce surprinde adevărul, prin totalitatea contradicțiilor de pînă la el. Tristan Tzara a descoperit un adevăr, cînd a inventat Dada, adică a intuit, concluzia artistică a unui fapt uman și istoric : primul război mondial imperialist a dat foc, a pîrjolit tot ceea ce e uman, însuși cuvîntul. Acum cîțiva ani, Miroslav Krleja, la Zagreb, mi-a spus că din toată literatura acestui veac rămîne o singură frază a lui Lenin, care începe așa : **Către toți!... Istoria nu începe azi. Înainte, a fost : ieri și din azi devine mîine. Deci!... o conștiință adevărată, indiferent de schimbarea de zodie, păstrează continuitatea acțiunilor sale.**

10. În primăvara acestui an, m-am ascuns și am scris 150 de pagini dintr-o carte. Mă ascund iar și scriu și cealaltă jumătate și nu am de ce să-mi pun întrebarea, dacă, sau de ce n-aș scri-o mai departe, calm, liniștit. Scriu chinuindu-mă. Mă chinuiesc de cînd mă știu, conștient.

11. A concepe astfel de formulări ar contrazice natura mea. Asta am descoperit-o ca scriitor, doar după ce m-am aventurat și în astfel de experiențe. Nu, nu mă pricep.

MELIUSZ Jozsef

Invioratorul și necesarul realism

1. A nu rămîne surdă la marile întrebări pe care și le pune lumea contemporană : a contribui cu mijloacele proprii literaturii spre a face sensibile toate implicațiile lor sociale, morale și existențiale, a le revela reala acuitate, a ajuta ca ele să capete o rezolvare, cu adevărat umană ; într-un cuvînt a părăsi fără regrete, iluzia sterilizantă că poate fi numai „strict literară".

2. Arta, pentru că puterea ei de a lucra asupra conștiințelor vă interesează bănuiesc, posedă în această privință un privilegiu rar. O carte, ca *„Demonii"* lui Dostoievski, de pildă, ne zguduie profund sufletește. Operele artistice autentice pun în mișcare, odată cu gîndurile, și emoțiile noastre cele mai intime. Ecoul marilor creații literare în conștiința cititorilor e de natura experiențelor omenești trăite nemijlocit ; în consecință și urmele, pe care astfel de lecturi le lasă, sînt analoage. Arta are o putere unică de a modela sufletele și din alt motiv. O carte bună ne *place*. Cu alte cuvinte, influența ei asupra conștiinței noastre nu o resimțim ca o constrîngere, ci dimpotrivă, ca o trezire a tot ce avem mai adînc omenesc în noi. Natura a pus în actele care asigură conservarea și perpetuarea vieții plăcere, tocmai pentru a ne împinge să le săvîrșim. Arta lucrează în chip analog împrumutînd viclenia firii. Fac pur și simplu pe orbii, acei care refuză să ia cunoștință de asemenea lucruri evidente. Estetismul e contrazis azi de observațiile elementare ale științei. Pînă și energia informațională pură lucrează asupra conștiințelor, le modelează într-un anume fel. Cum să credem atunci că o comedie de Caragiale n-are măcar atîta influență asupra noastră ? Dar greșesc și acei care-și reprezintă opera formativ spirituală a artei ca un act pedagogic utilitarist zguduită direct, cu efect imediat. Dacă cine vede „Avarul" nu se vindecă la ieșirea din teatru de zgîrcenie, piesa nu face două parale. Cu asemenea concepții ideea de educație pe calea artei ajunge să fie trivializată grosolan și anulată practic pînă la urmă.

2. Ca om care scrie despre cărți și poate înlesni travaliul lor specific asupra sufletelor cititorilor ; ca profesor, chemat să formez pe educatorii de mîine ; ca membru al Partidului Comunist Român, față de care m-am angajat, datorită convingerilor mele celor mai adînci, să lupt cu cîtă energie și price-pere am, spre a-i împlini țelul suprem : făurirea unei umanități, stăpîne complet pe soarta ei, liberă și fericită.

4. Toți scriitori valoroși care au crezut în om și au izbutit să-l facă prin operele lor să-și cunoască mai bine slăbiciunile și tăria.

5—6. Cred că am răspuns și acestor întrebări la punctul 4.

7. Mica mare vanitate scriitoricească, într-o acțiune vastă dificilă și solidară care cere mai cu seamă dăruire de sine.

8. Ce valori spirituale fundamentale e chemată să le apere, împotriva denaturării lor, literatura socialistă ? Cum se manifestă nervul moral al scrisului nostru ? De ce himere literare a venit vremea să ne despărțim definitiv ? Cum întreținem anumite interese mărginite sociale evazionismul ? Ce forme artistice cu adevărat originale sînt reclamate necesar de o mentalitate și o sensibilitate nouă ?

9. Iată încă un subiect de discuție fructuoasă, cu condiția ca să nu reîncepem a face teoria chibritului. Realismul e, ca întotdeauna, o confruntare curajoasă a reprezentărilor noastre cu experiența socială nemijlocită, cîștigată de omenire. Că împrejurările concrete noi de viață dobîndesc neapărat în acest act o importanță capitală, se vede limpede. Nu tocmai construirea socialismului a schimbat din temelii reprezentările noastre ? Ce fel de realism am putea face, ignorînd acest fapt esențial ? Să ne amintim apoi și altceva : Realitatea nu e pentru gîndirea marxistă un dat imuabil și separat nedialectic de conștiința noastră, ci rezultatul activității umane. Realitatea vieții noastre ne-o făurim noi înșine, sîntem în ea, cînd o contemplăm, totodată *Subiect* și *Obiect*. De aceea trebuie să fim înarmați, spre a o înțelege, tocmai cu o gîndire dialectică. Dar dacă ne vom îndepărta de experiența socială, concretă, dacă vom renunța la confruntarea stăruitoare, *critică* a propozițiilor teoretice cu faptele, a ce „se spune" cu ce „se petrece", așa cum s-a întîmplat o vreme, îi vom răpi, realismului însăși esența sa.

El joacă pe tărîmul artei un rol similar cu al „praxis"-ului marxist în demersul reflecției filozofice.

10. Rubrica săptămînală din „Luceafărul", „Faptele și vorbele".

11. Poate, mai curînd, prima etapă înaintea pornirii pe acest drum : „o baie înviorătoare și necesară de realism".

Ov. S. CROHMĂLNICEANU

Luceafărul

Revistă editată de
UNIUNEA SCRIITORILOR
din REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

Redactor șef : Ștefan Bănulescu
Redactori șefi adjuncți :
Cezar Baltag, Fănuș Neagu,
Adrian Păunescu
Secretar general de redacție :
Constantin Țoiu

REDACȚIA :
București, Bd. Ana Ipătescu 15
Telefon : 11 51 54; 12 16 10

ADMINISTRAȚIA :
Șoseaua Kiseleff 10, tel: 18 33 99

ABONAMENTELE :
3 luni — 13 lei; 6 luni — 26 lei; 1 an — 52 lei

Tiparul executat la
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"

Prezentarea grafică : Mircea Popescu
Paginator : Nicolae Ion